

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาของครูต้นแบบตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา
2. การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้
3. ครูต้นแบบตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
4. กรอบแนวคิดในการวิจัย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา

การจัดการเรียนการสอน

ถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษา เพราะการจัดการเรียนการสอนเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความองงามทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม การจัดการเรียนการสอนที่ดีควรเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สามารถพัฒนาให้ผู้เรียน มีความรู้ ความสามารถ และทัศนคติที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ซึ่งการจัดการเรียนการสอนมีอยู่ด้วยกันหลายวิธีและมีนักวิชาการทางการศึกษา หน่วยงานทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

จากรายงานวิจัยของ วราภรณ์ บวรศิริ และ สุมิตรา อังวัฒนกุล (2541) ในเรื่อง "การสังเคราะห์งานวิจัย ด้านการเรียนการสอนในประเทศไทย" ผู้วิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์นักวิชาการในเรื่องความหมายของ การเรียนการสอน หลายท่าน ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนไว้ว่า "การเรียนการสอนจะเป็นคำที่อยู่ด้วยกันเสมอ เมื่อมีการสอนก็ต้องเกิดการเรียนในเวลาเดียวกัน คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ซึ่งอาจจะหมายถึง ดังนี้ การจัดสิ่งแวดล้อม การสร้าง ปฏิสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ และมีเกณฑ์การวัดและประเมินผล

ทศนา แหมมณี ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนไว้ว่าในเรื่องของการเรียนการสอนนั้น ถ้าหมายถึงสิ่งที่จะต้องครอบคลุมอะไรบ้าง การเรียนการสอนก็อาจจะมองใกล้ มองไกล คือใกล้ตัวที่สุดออกไปไกลตัวที่สุด อย่างเช่น ตัวครู นักเรียน คือ จะต้องเป็นผู้สอน ผู้เรียนและปฏิสัมพันธ์

คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและสิ่งที่สอน คือ ตัวเนื้อหาสาระและวิธีการถ่ายทอด เนื้อหาสาระเหล่านั้นไปสู่ผู้เรียนเพื่อให้ได้ตามเป้าหมาย

ไพฑูริย์ สินลารัตน์ ได้กล่าวความหมายของการเรียนการสอนไว้ว่ากิจกรรมที่ครูดำเนินการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ใครก็ตามที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในตัวคน หรือในสังคมนั้น

วิชัย วงษ์ใหญ่ กล่าวว่า การเรียนการสอน หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน สื่อ อุปกรณ์และกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้สอนจะกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความคิด

โกวิท ประวาลพุกกะ ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่เกิดการเรียนรู้ คืออะไรก็ได้ ที่เป็นกิจกรรมที่ทำแล้วให้เกิดการเรียนรู้

สรุปความหมายจากนักวิชาการ ได้ว่า การเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ไปสู่ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2525) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมโดยครูและนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจ มีความสามารถ ความคิด มีคุณธรรมและมีนิสัยตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ทิศนา แชนมณี (2527) กล่าวถึงความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่าสภาพหรือ ลักษณะการเรียนการสอนที่จัดขึ้นตามหลักการ ทฤษฎี ปรัชญา แนวคิด หรือ ความเชื่อต่าง ๆ โดยอาศัยวิธีสอนและเทคนิคต่าง ๆ เข้ามาช่วยให้สภาพการเรียนการสอน เป็นไปตามหลักการที่ยึด ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการทำให้หลักสูตรสัมฤทธิ์ผล

กรมวิชาการ (2542) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอน นักเรียน การถ่ายทอด ความรู้ ความคิด หรือแนวปฏิบัติจากครูผู้สอน ไปสู่นักเรียน ด้วยวิธีการตามที่ครูผู้สอนได้เลือกสรรแล้ว

สุจิต เพียรชอบ (2522) อ่างถึงใน ณัฐยา ทิพรัตน์ (2543) กล่าวว่า การจัดการเรียน การสอน คือ การจัดรายวิชาทั้งมวลกิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งนักเรียนได้รับภายใต้การ ดูแลแนะนำของโรงเรียนไม่ว่ากิจกรรมหรือประสบการณ์นั้นจะเป็นในหรือนอกโรงเรียน

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง แผนหรือขั้นตอนในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน ระหว่างครูผู้สอน นักเรียน ที่มีการกำหนดเป้าหมายและแนวปฏิบัติจากครูผู้สอนไปสู่ นักเรียนไว้อย่างชัดเจน การจัดการเรียนการสอน ควรมีการเตรียมการสอน การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับจุดหมาย หลักการ และโครงสร้างที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและการจัดการเรียน การสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และตามจุดประสงค์ การเรียนรู้ในเนื้อหาวิชา นั้น ๆ เพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน

การเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่เป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติและตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในแต่ละระดับ ตามที่ได้กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและมีส่วนส่งเสริมให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จได้จัดเป็นองค์ประกอบทั้งสิ้น ซึ่งได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

สุจิต เพียรชอบ (2522) อ้างถึงใน ณัฐยา ทิพรัตน์ (2543) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนไว้ 6 ข้อดังต่อไปนี้

1. การเตรียมการสอน ประกอบด้วย การบันทึกการสอน การนำหลักสูตรไปใช้ การใช้แผนการสอน คู่มือครู
2. การกำหนดวัตถุประสงค์การสอน ประกอบด้วย พฤติกรรมการเรียนรู้ หลักการเกี่ยวกับการพัฒนา และใช้วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เทคนิคการประเมินผลผู้เรียน การเขียนข้อสอบจากวัตถุประสงค์
3. การเลือกวิธีและเทคนิคการสอนประกอบด้วย วิธีสอน การนำเข้าสู่บทเรียน การตั้งคำถาม การสร้างความสนใจ
4. การผลิตและใช้สื่อการสอน ประกอบด้วย การเลือกใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิธีการรักษาสื่อการสอน การผลิตสื่อการสอนแบบง่าย ๆ
5. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ประกอบด้วย การเลือกรูปแบบและวิธีการประเมินผล การสร้างและเลือกใช้เครื่องมือทดสอบชนิดต่าง ๆ การออกข้อสอบปรนัยและอัตนัย
6. การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ประกอบด้วย การสอนซ่อมเสริม การให้การปฐมนิเทศ การจัดมุมหนังสือ การใช้กิจกรรมเสริม

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้กล่าวถึงการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในหลักสูตร ดังนี้

1. การทำความเข้าใจในหลักสูตรหรือวัตถุประสงค์
2. การวางแผนการสอน
3. การจัดกิจกรรมการจัดการเรียนสอน
4. การใช้สื่อการจัดการเรียนการสอน
5. การจัดสอนซ่อมเสริม
6. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่ควรคำนึงถึงในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายในการเรียนการสอน
2. พฤติกรรมพื้นฐานของผู้เรียน
3. วิธีดำเนินการเพื่อให้มีการเรียนการสอน
4. การติดตามผล การตรวจปรับและการประเมินผล

ธำรง บัวศรี (2532) อ้างถึงใน ญัฐยา ทิพรัตน์ (2543) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียนจบ
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่จบเนื้อหาสาระในวิชาที่กำหนด

3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

4. ยุทธศาสตร์การสอน หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความรู้และอื่นๆ ตามจุดประสงค์และจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

5. วัสดุอุปกรณ์และการสื่อสาร หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้และวัสดุต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์และอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

6. การประเมินผล หมายถึง การประเมินผลการจัดการเรียนการสอน

ทิตินา เข้มมณี อ้างถึงใน กรมวิชาการ (2545) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามโมเดลชิปปา (CIPPA MODEL) ดังนี้

1. เตรียมการสอน
 - 1.1 ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ
 - 1.2 ศึกษาหาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย
 - 1.3 วางแผนการสอน
 - 1.3.1 กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน
 - 1.3.2 วิเคราะห์เนื้อหาและความคิดรวบยอด
 - 1.3.3 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
 - 1.3.4 กำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้
 - 1.4 จัดเตรียม
 - 1.4.1 สื่อ วัสดุการเรียนการสอน ให้เพียงพอสำหรับผู้เรียน

1.4.2 เอกสาร หนังสือ หรือข้อมูลต่างๆที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน

1.4.3 ติดต่อแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคล สถานที่หรือสื่อทัศนวัสดุต่าง ๆ และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

1.4.4 เครื่องมือการประเมินผลการเรียนรู้

1.4.5 ห้องเรียน หรือสถานที่เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1. การสอน

2.1 สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี

2.2 กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่ได้เตรียมไว้ โดยอาจมีการปรับแผนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานที่เป็นจริง

2.3.1 ดูแลให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.3.2 อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

2.3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่

2.3.4 สังเกต และบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งเหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นขณะทำกิจกรรม

2.3.5 ให้คำแนะนำและข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้เรียนตามความจำเป็น

2.3.6 บันทึกปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อการปรับปรุงกิจกรรมให้ดีขึ้น

2.3.7 ให้การเสริมแรงผู้เรียนตามความเหมาะสม

2.3.8 ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียน และอาจให้ข้อมูลเนื้อหา ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

2.3.9 ให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และให้ข้อเสนอแนะตามความเหมาะสม

2. การประเมินผล

3.1 เก็บรวบรวมผลงานและประเมินผลงานของผู้เรียน

3.2 ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาสมองของคนให้ฉลาด รอบรู้ สามารถ แก้ไข เหตุการณ์และปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณภาพของการศึกษาจะบรรลุผลได้ตรงตามจุด ประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของการเรียนการสอนทั้งของผู้สอนและผู้เรียน

จากการได้วิเคราะห์ระบบและส่วนประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน ของ กลาสเซอร์ (Glasser,1962) บลูม มาดาสและ ฮาสติง (Bloom, Madaus and Hasting,1981) เคมพ์ (Kemp,1985) พอสรุปได้ว่า จะต้องมีความรู้คุณลักษณะของผู้เรียนและผู้สอน วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน หลักสูตรและเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอนหรือกิจกรรมต่าง ๆ วิธีการวัดและประเมินผล รวมไปถึงการวิเคราะห์เหตุผลจากการวัดผลเพื่อหาข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไข

กรมวิชาการ (2544) ได้กล่าวไว้ใน สารและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มศิลปะ ว่า กลุ่มศิลปะเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการทางศิลปะ การชื่นชมความงาม ความมีคุณค่า ซึ่งทั้งหมดมีผลต่อชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้น กิจกรรมศิลปะ จึงสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยตรง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม และนำสู่การพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก ในเชิงสร้างสรรค์ สามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ ด้วยการมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ศิลปศึกษา เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้มีการพัฒนาในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เช่นเดียวกับวิชาสามัญทั่วไป แต่ด้วยลักษณะธรรมชาติวิชา จึงมีส่วนสำคัญในการปลูกฝัง และสร้างสมประสบการณ์การรับรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่ มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2542) ได้แสดงความคิดเห็นว่าหน้าที่หลักของศิลปศึกษาคือทำให้การศึกษาแก่เด็กโดยเน้นพัฒนาการด้าน ความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้ศิลปะเป็นหนทาง ศิลปะนั้นเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับกระบวนการด้านความคิดสร้างสรรค์ ถ้าไม่มีการฝึกความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือ เช่นเดียวกับความคิดของ บาสกัน Manuel Baskan (1955) ที่กล่าวว่า หน้าที่หนึ่งของกระบวนการศึกษา คือ ช่วยเด็กในการสร้างบทบาทสำหรับตัวเอง ส่วนหน้าที่ของศิลปศึกษา คือ กระตุ้นเด็กให้สมมุติบทบาทการแสดงออกซึ่งพวกเขาสามารถใส่ความรู้สึกภายในไปสู่รูปแบบที่เต็มไปด้วยความหมายและลึกซึ้ง ครูสามารถสร้างสภาพแวดล้อมในห้องเรียนเพื่อกระตุ้นให้เด็กรู้สึกปลอดภัยและมีความเชื่อมั่น มั่นใจ เด็กสามารถค้นพบอิสระในการแสดงความรู้สึกของพวกเขาออกมา เพื่อว่านักเรียนจะเพิ่มความรอบรู้ในกระบวนการ

ฉะนั้น ศิลปศึกษาจึงมีความหมายต่อการศึกษา มาก ประสบการณ์ศิลปะก่อให้เกิดพัฒนาการส่วนบุคคลในหลาย ๆ ด้าน สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง พัฒนาทักษะทางสังคม เข้าถึงความ เป็นมนุษย์ กล่อมเกลาจิตใจให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมและความเจริญรุ่งเรืองของมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่า ศิลปะเป็นเสมือนพื้นฐานทางจิตใจและคุณค่าทางสังคม (Ross,1980) ในแง่หลักสูตรและการสอนศิลปศึกษาที่จัดขึ้นในโรงเรียนมัธยม มีเป้าหมายสำคัญที่เป็นตัวกำหนดทิศทางของการจัดการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังด้านต่าง ๆ ดังนี้ (สุลักษณ์ ศรีบุรี,2534)

เชิงศิลป์ (artistic goal) การเรียนเพื่อเข้าถึงแก่น สาระ หรือธรรมชาติของวิชาศิลปะ

การรับรู้ (perceptual goal) เรียนศิลปะเพื่อประมวลประสบการณ์การรับรู้ เน้นการมอง การสังเกต การใช้โสตประสาท การได้ยิน การได้ฟัง และการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำงานประสานสัมพันธ์ร่วมกัน

สติปัญญา (intelligence goal) การส่งเสริมให้ใช้ความคิด จินตนาการและแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อพัฒนาความคิดของตนเอง และระดมความคิดแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น

ทักษะการใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ (manipulative goal) สามารถใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ ที่เกี่ยวกับการทำงานศิลปะได้อย่างคล่องแคล่ว

การแสดงออก (expressive goal) แสดงออกถึงความคิด จินตนาการ ความรู้สึกที่อยู่ภายใน โดยใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อ ช่วยผ่อนคลายอารมณ์เคร่งเครียด

การสร้างสรรค์ (creative goal) การสร้างสรรค์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว ทั้งด้านความคิด จินตนาการ การคลี่คลาย การแก้ปัญหา ตลอดจนรูปแบบการทำงาน รู้จักการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ยืดหยุ่นและประยุกต์อย่างมีทักษะ

ความชื่นชม (art appreciation goal) นำความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวกับศิลปะ องค์ประกอบ ศิลป์และความงามไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม บังเกิดความชื่นชมและเห็นคุณค่า

เกษร ธิตะจारी (อ้างถึงใน จักรภณท์ สนิทเปรม, 2541) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนศิลปศึกษา ว่าประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย เป็นการกำหนดทิศทางของการสอนและเงื่อนไขที่ผู้สอนคาดว่าจะให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องใดและสามารถทำงานได้มากน้อยเพียงใด

2. เนื้อหา คือสาระสำคัญที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างถูกต้อง

3. กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นภารกิจของผู้สอนที่จะต้องกำหนดให้ผู้เรียนทำ เป็นการฝึกทักษะและเป็นการประเมินผลของผู้สอนว่านักเรียนเข้าใจเนื้อหาอย่างน้อยเพียงใดในกิจกรรมนั้น ๆ และกิจกรรมนั้นจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์และเนื้อหาที่ได้สอน นอกจากนั้นกิจกรรมยังเป็นตัวกระตุ้นความคิดของผู้เรียนให้แสดงออกถึงความเข้าใจในบทเรียน กิจกรรมจึงจัดเป็นส่วนหนึ่งของการสอนที่มีความสำคัญยิ่ง กิจกรรมของผู้เรียนก็คือตั้งใจเรียน และปฏิบัติกิจกรรมตามที่ผู้สอนมอบให้

4. สื่อการสอน เป็นสิ่งที่ครูใช้ประกอบการสอน เพื่อให้บทเรียนน่าสนใจ เข้าใจง่ายขึ้นและทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น เป็นภารกิจหลักของครูผู้สอนศิลปศึกษาที่จะต้องทำก่อนสอน การสร้างสื่อประกอบการสอนของผู้สอนยังแสดงออกให้เห็นถึงการได้วางแผนการสอนของผู้สอนและช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการสอนยิ่งขึ้น

5. การประเมินผล เป็นกิจกรรมอันสำคัญของผู้สอนที่จะประเมินคุณภาพการทำงานทั้งของผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งผู้สอนจำเป็นจะต้องกำหนดการประเมินให้ชัดเจน ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าจะมีการประเมินผลอะไรบ้างและประเมินอย่างไร เพื่อผู้เรียนจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องและการประเมินจะต้องสอดคล้องตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วย

การเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแก่เด็กตรงตามจุดประสงค์ ครูควรมีการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตรา 24 ดังที่กล่าวมาแล้วและ ได้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาของ คูฮาร์ S.K. Koothar (1975) ดังนี้

1. การเรียนรู้เป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคลมากเราไม่สามารถให้ประสบการณ์แก่เด็กได้
2. สถานการณ์ในการเรียนรู้ จัดในรูปแบบของวิชา กิจกรรม หรือบรรยากาศที่ครูจัดให้สำหรับเด็ก ประสบการณ์เหล่านี้ต้องตรงกับจิตวิทยาเด็ก เต็มไปด้วยความหมายสำหรับเด็ก
3. ครูเป็นปัจจัยสำคัญมากในกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กและเด็กจะเรียนรู้โดยปฏิกิริยาต่อประสบการณ์นั้น ครูไม่สามารถทำให้เด็กเรียนรู้ได้ แต่สามารถอำนวยความสะดวก เช่น จัดเครื่องอำนวยความสะดวก จัดเตรียมเครื่องมือ และความสัมพันธ์ทางสังคม และกิจกรรมซึ่งมีคุณค่าสำหรับเด็ก
4. บรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นในการเรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งสามารถกระตุ้นหรือถ่วงการเรียนรู้ได้

นอกจากนี้ แมคฟี (McFee, 1961) ได้ให้แนวคิดแก่ครูสอนศิลปศึกษา ว่า องค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ที่มีผลต่อการทำงานของศิลปะเด็ก คือ

1. ความพร้อมของเด็ก
2. ความสามารถในการใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในการทำงาน
3. สภาพ สถานหรือสภาวะการณ์ในขณะที่ทำงาน
4. ทักษะการทำงานที่ผ่านกระบวนการรับรู้อย่างเป็นขั้นตอน

ลาเนียร์ (Lanier, 1976 อ้างถึงใน ณัฐยา ทิพรัตน์, 2543) นักวิชาการศิลปศึกษา ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนศิลปะระดับมัธยมศึกษาไว้ในหนังสือ " Teaching Secondary Art" ว่า การสอนศิลปะควรมุ่งพัฒนาคุณค่าของผู้เรียนในด้านต่อไปนี้

1. นักเรียน ตระหนักถึงคุณค่าของประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ
2. นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคม และตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมทั้งในอดีตและร่วมสมัย
3. นักเรียนพัฒนาขีดความสามารถที่เป็นผลมาจากการแก้ปัญหาในการทำงาน
4. นักเรียนมีพัฒนาการทางด้านสร้างสรรค์

5. นักเรียนมีโอกาสแสดงออกทางอารมณ์
6. นักเรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการรับรู้และการปฏิบัติงาน

แชปแมน (Chapman, 1978) ได้กล่าวว่า การสอนศิลปะนั้น เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพการณ์ต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เรียนรู้และสร้างสรรค์งานศิลปะ ครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทางศิลปะ ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การแสวงหาแนวคิด คือการกระตุ้นเร้าให้คำแนะนำหรือสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะแสวงหาแนวคิดในการแสดงออกทางศิลปะตามวิถีทางของตนเอง
2. การปรับปรุงแนวคิด เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้คิดทบทวนเกี่ยวกับการคิด หรือการสร้างสรรค์ผลงานตนเอง เพื่อช่วยให้เด็กได้เรียนรู้หรือมีประสบการณ์ในการปรับปรุงขยายความคิด
3. การเลือกสื่อเพื่อถ่ายทอดความคิดสู่งานศิลปะ คือการสนับสนุนให้เด็กสามารถเลือกใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงออกในการสร้างงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความคิด และสามารถถ่ายทอดออกมาได้ตามความต้องการ

วินัย โสมดี (2545) กล่าวไว้ในการอภิปรายในหัวข้อ "ศิลปศึกษาในกระแสปฏิรูปการศึกษา" มีความหลากหลายทั้งเนื้อหาและแนวการเรียนการสอน หามาตรฐานได้ยากซึ่งธรรมชาติจริง ๆ ก็เป็นเช่นนั้น ฉะนั้น การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์และเกณฑ์ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เข้าสู่เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ศิลปศึกษา

มาตรฐานการเรียนรู้ศิลปศึกษา ซึ่งอยู่ในกลุ่มวิชาศิลปะเป็นมาตรฐานที่เน้นจากการเรียนรู้จากห้องเรียนไปสู่ชีวิตจริง และต่อไปสู่สังคมโลก โดยทุกคนสามารถเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ เรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ทำงานจริง ผู้เรียนจึงต้องรู้จักคิดด้วยตนเอง โดยการเชื่อมโยงไปสู่ธรรมชาติ ความงาม จินตนาการสู่ชีวิตจริง และเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในมาตรฐานกลุ่มวิชานี้ สู่ชุมชน สังคมและโลกได้ มาตรฐานการเรียนรู้ศิลปศึกษาเป็นมาตรฐานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียน ในชุมชนด้วยความเป็นอิสระสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นเป็นหลัก โดยสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการได้อย่างอิสระเต็มที่ (กรมวิชาการ, 2544) สมาคมศิลปศึกษาของสหรัฐอเมริกา (Joan Bouza Koste, 2001) ได้กล่าวถึงเกณฑ์มาตรฐานในหนังสือ Beginning Art into the Elementary Classroom เกี่ยวกับศิลปศึกษา ไว้ดังนี้

การประยุกต์ใช้เกณฑ์มาตรฐาน ในชั้นเรียน

มาตรฐานที่ 1 เข้าใจและสามารถนำเกณฑ์มาประยุกต์สื่อ เทคนิคและกระบวนการ

- ทำให้นักเรียนประยุกต์ความรู้เกี่ยวกับสื่อและเทคนิคในโครงการข้ามหลักสูตรและกรอบแนวการสอน

- เรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์
- แนะนำความคิดรวบยอดของศิลปะ สื่อและเทคนิคเมื่อนักเรียนสิ้นสุดการเรียนรู้
- เป็นแบบในเรื่องการคิดและกระบวนการเกี่ยวกับศิลปะ
- นำแนวคิดที่ค้นพบ การจัดการพฤติกรรมและออกแบบสิ่งแวดล้อมเพื่อกำหนดภาวะการทำงานให้ปลอดภัย เตรียมเวลาเพื่อสำรวจและปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อที่แตกต่างระหว่างงานเขียนอิสระและมีการอบรมเชิงปฏิบัติการ
- แนะนำนักเรียนในเรื่องของความปลอดภัยในการใช้เครื่องมือ, คุณภาพสื่อ และแสดงความรู้สึกสำหรับการทำงานเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์

มาตรฐานที่ 2 การใช้ความรู้ของโครงสร้างและหน้าที่ของศิลปะ

- เพื่อพัฒนาศัพย์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะอย่างเข้มข้นเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์และความหมายของงานศิลปะโดยการเปรียบเทียบและหาข้อแตกต่างในงานศิลปะในรูปแบบและหน้าที่ที่แตกต่าง
- แนะนำรากฐานที่สำคัญของศิลปะและ หลักการของการออกแบบพร้อมทั้งหาตัวอย่างในสภาพแวดล้อมในงานศิลปะของตัวเองหรือจากแหล่งอื่น ๆ
- พิจารณาวิธีการนำศิลปะมาใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐานที่ 3 เลือกและประเมินขอบเขตของสาระของรายวิชา สัญลักษณ์และความคิดสร้างสรรค์

- อธิบายความเหมือน ความต่าง ของสาระรายวิชา สัญลักษณ์และแนวความคิดในข้อค้นพบในศิลปะในเวลาและสถานที่ที่แตกต่าง
- วางแผน สนทนาบทเรียนสั้น ๆ และรวมกลุ่มระหว่างนักเรียนผู้ซึ่งมองและพูดถึงงานศิลปะของเขาและงานอื่น ๆ ได้
- เตรียมอธิบายสิ่งที่นักเรียนต้องประกอบรูปแบบของศิลปะในจุดมุ่งหมายเฉพาะ ดังเช่น การสร้างสรรค์งานโปสเตอร์ ที่น่าสนใจ ภาพประกอบที่สะท้อนถึงเรื่องราวที่เขียนและภาพเขียนวันแห่งฤดูใบไม้ร่วงที่สนุกสนาน

มาตรฐานที่ 4 เข้าใจในทัศนศิลป์ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

- สอนศิลปะที่ประสานการเรียนรู้จากสังคมและวรรณกรรมและมีบทเรียนที่มีกรอบและประเด็น
- เปิดโอกาสให้นักเรียนศึกษาวิจัยวิถีชีวิตของศิลปินและบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างของศิลปะในวัฒนธรรมที่แตกต่าง

- รวบรวมงานของศิลปินในแต่ละยุคสมัย เพศ วัฒนธรรมและเชื้อถือในบทเรียนในขอบเขตรายวิชา

มาตรฐานที่ 5 ประเมินคุณลักษณะและข้อดีของงานของนักเรียนและงานของคนอื่น

- เปิดโอกาสให้เด็กได้แบ่งปันความรู้สึกและความคิดเกี่ยวกับศิลปะในแนวทางที่แตกต่าง
- ใช้เครื่องมือทางเลือกประเมิน โดยให้โครงการและแฟ้มผลงาน
- เน้นบรรยากาศในแนวความคิดแบบต่าง ๆ และยอมรับความคิดและเห็นคุณค่า
- สอนให้นักเรียนประเมินเครื่องมือในลักษณะพิจารณา ประชุมปรึกษาและประเมินตนเอง
- นำเสนอและแสดงศิลปะในแนวทางที่ดึงดูด พิจารณาและสนทนากันหรือ

มาตรฐานที่ 6 เชื่อมโยงระหว่างทัศนศิลป์กับรายวิชาอื่น ๆ

- สอนศิลปะประสานกับศิลปะอื่น ๆ วางกรอบหรือประเด็นการสอนและมีโครงการที่นำไปให้ข้ามหลักสูตรหรือบูรณาการกับรายวิชาอื่น ๆ
- นำเสนอบทเรียนโดยนำแนวทางหลายแนวทางในการทำให้เด็กเกิดการสนใจเนื้อหาประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อนำไปใช้และมีการประเมินผลนักเรียน

นอกเหนือจากเกณฑ์มาตรฐานการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น บลาซ เจฟเฟอร์สัน (Blanch Jefferson, 1970) ยังได้เสนอแนวการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ประกอบด้วย

1. การเตรียมการ (Planning) สิ่งที่คุณครูศิลปะควรเตรียมการไว้ ควรเตรียมสิ่งต่อไปนี้
 - 1.1 เตรียมวัสดุอุปกรณ์ เตรียมเนื้อหาที่จะทำการสอน
 - 1.2 ประสพการณ์ทางศิลปะที่เด็กควรได้รับ
 - 1.3 การนำเสนอการใช้วัสดุและการจัดกิจกรรม

การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ครูควรที่เตรียมให้พร้อมก่อนการจัดการเรียนการสอน ในเรื่องของประสพการณ์การใช้วัสดุอุปกรณ์และการจัดการให้มีทักษะที่เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งสำรวจปัญหาก่อนลงมือจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามคุณลักษณะความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน

2. การสร้างแรงจูงใจ (Motivation) มีหลักเกณฑ์ในการสร้างแรงจูงใจ 5 หลักเกณฑ์ ดังนี้

2.1 incentive ครูควรมีเครื่องกระตุ้นหรือสิ่งกระตุ้นที่น่าสนใจ เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะทำผลงานศิลปะ

2.2 Recall การระลึกได้ ครูผู้สอนต้องกระตุ้นให้ผู้เรียน ให้นำประสบการณ์ ความรู้ ที่ผ่านมาในชีวิตของเขาออกมาเป็นความคิดสร้างสรรค์ให้ได้

2.3 Emotional Association กระตุ้นให้ผู้เรียนนำความสัมพันธ์ของอารมณ์ ความรู้สึก ให้ถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ

2.4 Association of Ideas to Materials กระตุ้นให้เด็กมีความสัมพันธ์ระหว่าง ความคิดกับวัสดุ อุปกรณ์เพื่อให้เกิดมโนภาพ

2.5 Broadening of Knowledge กระตุ้นให้นำประสบการณ์ทางศิลปศึกษามา สร้างความรู้ ความสามารถทางศิลปะให้กว้างขวางขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียน

3. การให้คำแนะนำ (Guidance) ขณะที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติงานศิลปะ ครูผู้สอน จะต้องมีการสังเกตการปฏิบัติงานและลักษณะนิสัยในการปฏิบัติงานของผู้เรียนทุกคน ในการ พัฒนาความสามารถของผู้เรียน แต่บางครั้งอาจเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานศิลปะของผู้เรียน และ อาจก่อให้เกิดการหมดกำลังใจและไม่สามารถปฏิบัติงานต่อไปได้ และต้องการความช่วยเหลือ ดังนั้น ครูผู้สอนจึงต้องดูแลและให้คำแนะนำ ดังนี้

3.1 ตั้งคำถามชี้แนะเกี่ยวกับปัญหา หรือกำหนดปัญหา

3.2 ให้ผู้เรียนพิจารณาหาทางแก้ไข

3.3 ให้ผู้เรียนหาข้อมูลเพิ่มเติม

3.4 หาแนวทางกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

4. การวัดและประเมินผล (Evaluation) เป็นกระบวนการที่จำเป็นในการจัดการเรียน การสอนศิลปะ ประเมินคุณภาพผลงานศิลปะที่ผู้เรียนสร้างสรรค์ขึ้น มีหลักในการประเมิน ดังนี้

4.1 ให้ผู้เรียนประเมินตนเอง

4.2 ครูเป็นผู้ประเมิน

4.3 มีการอภิปรายระหว่างครูและนักเรียนในชั้นเรียน

4.4 จัดนิทรรศการและขอความคิดเห็นผู้ชม

วัตถุประสงค์ของการวัดและประเมินผล การประเมินผลเป็นศาสตร์ที่จะทำให้ผู้เรียน เกิดทักษะ ดังนี้

4.1.1 เรียนรู้เพื่อที่จะปฏิบัติหรือพิสูจน์การตัดสินใจ

4.1.2 ได้รับความรู้ทางด้านศิลปะเพิ่มเติม

4.1.3 เพิ่มพูนความรู้และความสามารถด้านอื่น ๆ

- 4.1.4 เข้าใจในผลงานของผู้อื่น
- 4.1.5 เรียนรู้ในเรื่องของการมอง และสังเกตผลงานศิลปะ
- 4.1.6 เรียนรู้ในเรื่องผลงานศิลปะ
- 4.1.7 พิสูจน์ความสามารถในเรื่องการแสดงผลงานของตนเอง

5. การจัดนิทรรศการ (Exhibition) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงผลงานของตนเองและร่วมแสดงความคิดเห็นกับความคิดสร้างสรรค์ในผลงานของผู้อื่น ผู้เรียนจะได้รับผลประโยชน์มากมาย และเป็นโอกาสที่ดีในการที่ผู้เรียนได้แสดงความรับผิดชอบและได้รับความไว้วางใจในหน้าที่ที่จะจัดการเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ มีหลักในการจัดการ ดังนี้

- 5.1 กำหนดพื้นที่ในการจัดนิทรรศการ
- 5.2 จัดทำฐานหรือที่ตั้งสำหรับจัดนิทรรศการ
- 5.3 การจัดนิทรรศการภายนอกโรงเรียน
- 5.4 การจัดทำที่ติดตั้งและผนังสำหรับจัดแสดง
- 5.5 การปรับเปลี่ยนผลงานที่จัดแสดง

นอกเหนือจากแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้ว ตัวครูผู้สอนศิลปะยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำเทคโนโลยีมาใช้ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นความสามารถของครูผู้สอนที่จะประยุกต์ใช้ลักษณะพิเศษต่าง ๆ ของเทคโนโลยีให้เข้ากับหลักสูตร เพื่อให้การเรียนการสอนศิลปศึกษามีประสิทธิภาพและได้รับความสำเร็จในระดับสูง (สันติ คุณประเสริฐ, 2541) การนำเอาแนวการสอนความดังกล่าวนี้อมาใช้ในการเรียนการสอนศิลปศึกษา ครูผู้สอนควรมีแนวการสอนที่เน้นความคิด และความคิดสร้างสรรค์ เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง ย่อมทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ มีการค้นพบสิ่งแปลกใหม่ เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและศิลปะ (พรณี เกษกมล, 2534)

กรมวิชาการ (2544) ได้เสนอยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มศิลปะในเอกสารสาระมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มศิลปะ ดังนี้

1. การเรียนการสอนแบบพัฒนาความสามารถในกระบวนการคิดของผู้เรียน (Metacognitive Thinking) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนที่ผู้เรียนต้องมีการใช้ข้อมูลทางศิลปะกับกระบวนการคิดของตนเอง และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการตัดสินใจ เลือกระบบการ ประเมินตนเอง วางแผนปฏิบัติงาน ลงมือปฏิบัติ
2. การเรียนการสอนแบบเชื่อมโยงบูรณาการความรู้สหสาขา (Multidisciplinary Approach) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนศิลปะที่สามารถบูรณาการเชื่อมโยงเนื้อหาวิชา ความรู้และกระบวนการ

3. การเรียนการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนศิลปะด้วยการเรียนรู้ โดยการปฏิบัติจริง เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยการปฏิบัติ ทดลอง หาเหตุผลด้วยเอง สัมผัสจริงด้วยตนเอง สรุปด้วยตนเอง เป็นประสบการณ์ตรง

4. การเรียนการสอนแบบประเมินตนเอง (Self Assessment) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนศิลปะ ที่มีการลำดับขั้นตอนไว้ชัดเจน โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง หรือประเมินเพื่อนในชั้นเรียน โดยมีการอ้างอิงข้อมูลเอกสารหลักฐาน

5. การเรียนการสอนแบบเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหา (Problem Based Learning) เป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนศิลปะที่เน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาเอง หาทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง เรียนรู้การค้นหาคำตอบ / ปรับเข้าสู่ทฤษฎีการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ควรหลีกเลี่ยงการสอนแบบการป้อนข้อมูลทางเดียว จะใช้วิธีการป้อนข้อมูลให้ผู้เรียนหลาย ๆ ด้าน เพื่อนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองของนักเรียนต่อไป

มีงานวิจัยของนักวิจัยหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนกลุ่มต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับศิลปศึกษา สรุปได้ว่า การเรียนวิชาศิลปศึกษาสามารถที่จะทำให้ผู้เรียนมีการพัฒนาศักยภาพด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากความสามารถทางศิลปะในตัวผู้เรียนอย่างเดียว แต่ทั้งนี้การพัฒนาจะได้ผลเต็มที่หรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาวะสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีด้วย รวมทั้งความสามารถของครูผู้สอนในการจัดการด้านการเรียนการสอนด้วย

2. การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้

การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

จากภาวะการณ์ที่เป็นปัญหากระแสการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลและความจำเป็น ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

1. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย การปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่จะช่วยพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของตนเอง ผู้อื่นและสรรพสิ่งทั้งหลาย รู้จักควบคุมตนเองให้อยู่ในครรลองแห่งความดีงาม รับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง เป็นคนมีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพกติกาของสังคม มีความซื่อสัตย์ และเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความสามารถในการใช้ศักยภาพของสมองซีกขวา – ซ้าย อย่างได้สัดส่วนสมดุล คือ ความสามารถในด้านการใช้ภาษาสื่อสาร การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์แบบ

วิทยาศาสตร์ คิดเป็นระบบ สามารถใช้สติปัญญาอย่างเฉลียวฉลาดเพื่อเรียนรู้ให้บรรลุความจริง ความดี ความงามของสรรพสิ่ง เป็นคนมีสุขภาพกาย –ใจดี มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ บุคลิกภาพ ร่าเริงแจ่มใส จิตใจอ่อนโยน มนุษย์สัมพันธ์ดี เฉเชิญและแก้ปัญหาได้ ดำรงชีวิตอย่างอิสระและ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งของสังคมไทย เมื่อสมาชิกของสังคมได้รับ การพัฒนาความตระหนักและจิตสำนึกร่วมกันในการเผชิญสถานการณ์ และแก้ปัญหาของ ส่วนรวม คนทุกชุมชนย่อมพร้อมที่จะมีส่วนร่วมถักทอความคิด ร่วมจิตกันทำงานอย่างไม่เห็นแก่ตัว มีการบริหารจัดการอย่างถูกต้องแยบคาย ลดความขัดแย้ง ทุกคนรับผิดชอบนำพาสังคมให้ ก้าวหน้าด้วย ต่างรู้คุณค่าของตนเอง

3. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ยุคโลกาภิวัตน์การจัด กระบวนการเรียนรู้ต้องให้สอดคล้องกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ อันเป็นยุคคิเล็กทรอนิกส์ที่มีวิทยาการ เจริญรุดหน้า ความรู้และสรรพวิทยาการเดินทางไปถึงที่ต่าง ๆ ด้วยความรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนทุกวัยจึงต้องมีโอกาสเรียนรู้จากแหล่ง ความรู้ที่มีอยู่รอบตัว ทั้งจากครูคน ครูเครื่องและครูธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ผู้เรียนในยุคโลกาภิวัตน์ จะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาได้มากกว่า 1 ภาษา คือ ต้องรู้และใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว และใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสารกับสากลได้ ต้องมีความคล่องแคล่วในการใช้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และรู้จักสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นมาใช้ ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของตนเอง ครอบครัว สังคม

4. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสังคมไทย การปฏิรูปการเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เป็นการเปิดแนวทางใหม่ ๆ ให้แก่ครู พ่อแม่ ชุมชน มีอิสระในการอบรมเลี้ยงดูให้การศึกษาจัดหลักสูตรและการบริหารจัดการให้เกิดวัฒนธรรม การเรียนรู้ที่กลมกลืนกับท้องถิ่น การลดทอดกรอบกฎเกณฑ์ คำสั่งจากส่วนกลางลงเพื่อให้เกิด ความหลากหลายในการปฏิบัติ เช่น การจัดชั้นเรียนและตารางเรียนที่ยืดหยุ่นและเอื้อต่อการเรียนรู้ การลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องเพื่อให้ครูมีเวลาสำหรับค้นคิด เพื่อวางแผนเตรียมการจัดกระบวนการ เรียนรู้ การสร้างบทเรียนการออกแบบแผนการเรียนที่ครอบครัว ชุมชนสถานศึกษา ได้ร่วมกัน คิดและเกื้อหนุนกันและกัน

5. ปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกฎหมาย การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จึงเป็นภารกิจที่มีกฎหมายรองรับ ครูอาจารย์และ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถือปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่ใช่นโยบายหรือ แผนงานที่ใครจะทำหรือไม่ทำก็ได้

อมรวิชัย นาคทรพรพ (2540) เขียนไว้ใน "ความฝันของแผ่นดิน" เกี่ยวกับคุณลักษณะของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์ สรุปว่าอยากเห็นคนไทยมีชีวิตที่เป็นชีวิตแห่งการเรียนรู้ คือ รู้วิธีการหาความรู้และมีการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อหาความรู้มาพัฒนางานและคุณภาพชีวิตของตนเอง ต้องเป็นบุคคลผู้รู้แหล่งความรู้ รู้วิธีที่จะได้มาซึ่งความรู้ ต้องกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ

นอกจากนั้น ชาตรี สําราน (2540) เสนอไว้ว่า หลักสูตรในอนาคตจะต้องเน้นทฤษฎีการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นหลัก ผู้เรียนต้องสนใจภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาสากล วิธีเรียนวิธีสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญ การเรียนการสอนจะมีลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นระบบกลุ่ม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา

ด้วยความจำเป็นข้างต้น ครูและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกาจัดการเรียนการสอน ต้องทบทวนบทบาทของตนเองว่า การจัดการเรียนการสอนที่กำลังดำเนินการอยู่มีคุณภาพถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันเพียงใด เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 อันเป็นกฎหมายแม่บทของการจัดการศึกษาที่มุ่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกด้านทุกมิติ ทั้งนี้เพื่อผลทางการเรียนการสอน ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 81 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) ระบุไว้ว่า รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สาระของรัฐธรรมนูญดังกล่าวนำไปสู่การจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 มีสาระสำคัญทั้งสิ้น 9 หมวด ซึ่งแต่ละหมวดเป็นองค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนให้กระบวนการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ดังนี้

หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการ ให้ยึดหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ต้องจัดให้ทุกคนมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หมวด 3 ระบบการศึกษา การจัดการศึกษา มี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และตามอัธยาศัย

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ว่าด้วย หลักการ สาระ และกระบวนการเรียนรู้

หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา

หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

หมวด 7 ครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษา

หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

หมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีสาระสำคัญในหมวดต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ดังนี้ หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ ในมาตรา 6 ว่าด้วยลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ มาตรา 7 ว่าด้วยเป้าหมายกระบวนกรเรียนรู้ และมาตรา 8 ว่าด้วยการจัดการศึกษา หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา สาระของหมวดนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) กล่าวถึง หลักการสำคัญของการจัดการกระบวน การเรียนการสอน ในมาตรา 22 จุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระของหลักสูตร ปรากฏในมาตรา 23 และมาตรา 27 กระบวนกรจัดการเรียนการสอน ระบุในมาตรา 24 การประเมินผลการเรียนรู้ มาตรา 26 และการส่งเสริมการจัดการกระบวนกรเรียนรู้ ระบุในมาตรา 25, 27, 28, 29 และ 30 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้สรุปสาระสำคัญของแนวการจัดการศึกษา ตั้งแต่มาตรา 22 ถึง มาตรา 30 ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

1. การจัดการเรียนการสอนต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้/ ประสบการณ์การเรียนรู้ยึดหลักการ ดังนี้
 - 1.1 ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นจึงต้องจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติที่สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ เหมาะสมกับวัยและศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่และเป็น การเรียนรู้กันและกันอันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับ ผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกส่วนของสังคม
 - 1.2 ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็น สำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น มีนิสัย รักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. จุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระของหลักสูตร การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนกรเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้
 - 2.1 ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคม ไทยและระบบ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.2 ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลยั่งยืน

2.3 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

2.4 ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่าง ถูกต้อง

2.5 ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต

3. กระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนด แนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

3.2 ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3.3 จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

3.4 จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

3.5 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

|| | 3.6 จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ บิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

4. การประเมินผลการเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ระบุถึง วิธีการประเมินผลการจัดการกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดย พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วม กิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละ ระดับและรูปแบบการศึกษา นอกจากนั้นการประเมินผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

4.1 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน

4.2 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ

4.3 ใช้การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

4.4 มุ่งประกันคุณภาพโดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปีและรายงานผลการประเมินต่อต้นสังกัดและสาธารณชน

4.5 สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้งทุก 5 ปี

5. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

5.1 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่น อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

5.2 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

5.3 ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสารของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

5.4 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะที่หลากหลาย และมีความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัย และศักยภาพ สารของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

5.5 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

5.6 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ในแต่ละระดับการศึกษา

แนวคิดของการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 กำหนดให้จัดการศึกษาโดยยึดหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเอง และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ จากการหลักการดังกล่าว มีผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานต่าง ๆ เสนอแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ดังนี้

คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ให้ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดว่าเป็นการกำหนดจุดมุ่งหมาย สารกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมิน ที่มุ่งพัฒนา "คน" และ "ชีวิต" ให้เกิด ประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความ ต้องการของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติและเทคโนโลยี ผู้เรียนได้ ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียน ได้ฝึกคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการ และสามารถแสดงออกได้ชัดเจนมีเหตุผล การจัดการเรียนการสอนที่ยึด ผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือการจัดการเรียนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นคำกล่าวที่มีความหมาย ใกล้เคียงกันซึ่งมีหลักการมาจากปรัชญาและทฤษฎีของจอห์น ดิวอี้ (สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) ที่ชี้ให้เห็นว่าการเรียนการสอนที่ยึดเด็กเป็นสำคัญ ผู้สอนจะต้อง วิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้เรียน และกระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ควบคุมตนเองได้ มีความ รับผิดชอบต่อตนเอง การเรียนรู้จะเกิดจากการที่ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้น ๆ ทักษะ ต่าง ๆ ไม่ได้เกิดจากการท่องจำ แต่เกิดขึ้นจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติตามความสนใจ และความต้องการของเขา โดยอาศัยความช่วยเหลือจากครู

กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา (2542) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ยึด ผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนการสอนต้องเริ่มจากความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน หรือสอน จากสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ ใคร่เรียน ใคร่รู้

ทิตินา เขมมณี (2542) เสนอว่า การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ มีจุด เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ซึ่งดูได้จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ของ ผู้เรียนอย่างกระตือรือร้น

สถาบันแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) เสนอความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ 2 ด้าน คือ ด้านผู้เรียน คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม เน้นการปฏิบัติจริง ได้พัฒนาระบบ การคิด มีอิสระในการเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจ สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

ด้วยวิธีการและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย นำความรู้ประสบการณ์ไปใช้ในชีวิตได้ ด้านผู้จัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การเน้นประโยชน์สูงสุดของผู้เรียนเป็นสำคัญ การเคารพในศักดิ์ศรีสิทธิของผู้เรียน โดยมีการวางแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ

สุมน อมรวิวัฒน์ (อ้างในสิปปนนท์ เกตุทัต , 2542) เสนอแนวคิดที่ “การที่ครูและนักเรียนปฏิบัติต่อกันเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งครูและนักเรียนมีวิญญาณ มีความรู้สึกรู้สีก มีความคิด ความสนใจและความสามารถของตนเอง ใครเล่าจะบ่งการให้ครูสอนตามรูปแบบของผู้อื่นทุกอย่างก้าวใครเล่าจะบังคับให้ผู้เรียนเรียนรู้และรับคำสั่งสอนของครูทุกถ้อยคำ ทุกคนต่างมีความคิดและวิธีการของตนเอง”

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ (2542) กล่าวว่าการจัดการเรียนการสอนที่ยึดเด็กเป็นสำคัญ คือ การจัดการโดยให้ผู้เรียนใช้กระบวนการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้

ลักษณะและแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้

ลักษณะและแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และสถาบัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เสนอไว้หลายลักษณะ ดังนี้

ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) ได้พัฒนาตัวบ่งชี้ลักษณะการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ดังนี้

1. ตัวบ่งชี้การเรียนของนักเรียน

- 1.1 นักเรียนมีประสบการณ์ตรงสัมผัสกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.2 นักเรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง
- 1.3 นักเรียนทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม
- 1.4 นักเรียนฝึกคิดอย่างหลากหลายและสร้างสรรค์จินตนาการ
- 1.5 นักเรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบแก้ปัญหาทั้งด้วยตนเอง และร่วมด้วยช่วยกัน
- 1.6 นักเรียนได้ฝึกค้นรวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง
- 1.7 นักเรียนเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง
- 1.8 นักเรียนฝึกตนเองให้มีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน

1.9 นักเรียนฝึกประเมิน ปรับปรุงตนเองและยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจใฝ่หาความรู้
อย่างต่อเนื่อง

2. ตัวบ่งชี้การสอนของคุณ

2.1 ครูเตรียมการสอนทั้งเนื้อหาและวิธีการ

2.2 ครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลุกเร้า จูงใจและเสริมแรงให้นักเรียนเกิดการ

เรียนรู้

2.3 ครูเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคลและแสดงความเมตตานักเรียนอย่างทั่วถึง

2.4 ครูจัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้นักเรียนได้แสดงออก - และคิดสร้างสรรค์ -

2.5 ครูส่งเสริมให้นักเรียนฝึกคิด และฝึกปรับปรุงตนเอง

2.6 ครูส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกตส่วนดีและ

ปรับปรุงส่วนด้อยของตนเอง

2.7 ครูใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อฝึกคิด การแก้ปัญหา และการค้นพบความรู้

2.8 ครูใช้แหล่งเรียนที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง

2.9 ครูฝึกฝนกิจกรรมรายทและวินัยตามวิถีวัฒนธรรมไทย

2.10 ครูสังเกตและประเมินพัฒนาการของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้เสนอแนวทางการจัด
กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ไว้ 5 ลักษณะ คือ

1. การเรียนรู้อย่างมีความสุข เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศผ่อนคลายเป็นอิสระ มี
ความรัก เอื้ออาทรระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับครู มีการยอมรับความแตกต่างและเชื่อมั่นใน
ศักยภาพของกันและกัน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสวงหาความสามารถและพัฒนาตนเองได้เต็ม
ตามศักยภาพ สร้างความเชื่อมั่น และให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง

2. การเรียนรู้จากการคิดและปฏิบัติจริง เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้
จากแหล่ง สื่อ ประสบการณ์ต่าง ๆ รอบตัว โดยผ่านการสังเกต คิดพิจารณา วางแผนและปฏิบัติ
จริงตามแผนที่วางไว้ หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์สิ่งที่ทำและผลที่เกิดขึ้น ปรับปรุงแนวทางปฏิบัติให้
เหมาะสม จนเกิดผลตามเป้าหมายแล้วจึงสรุป/สร้างความรู้เป็นของตนเองที่สามารถนำไปใช้ใน
สถานการณ์อื่นได้

3. การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เป็นการเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น มีการถ่ายทอด รับ
และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิด ประสบการณ์จากกันและกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในด้านเนื้อหา
ความรู้ และวิธีการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นการเรียนรู้จากบุคคลอื่นได้ทุกแห่งทุกมุม ทั้งเรียนรู้ที่จะรับ
สิ่งดีมาปรับใช้กับตนเอง

4. การเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ สัมพันธ์ เชื่อมโยง กลมกลืนกันทั้งด้านเนื้อหาวิชา ทักษะ วิธีการเรียนรู้ กิจกรรมเรื่องราวของตนเอง ท่องถิ่น สิ่งแวดล้อม เรื่องที่เป็นสากล เรื่องราวทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งมีผลทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งชัดเจน มีความหมายในการนำไปใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาได้

5. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่พิจารณาทบทวนสิ่งที่เรียนรู้ แนวทางที่ใช้ในการเรียนรู้ อุปสรรค ปัญหาเงื่อนไขต่าง ๆ ในการเรียนรู้สิ่งที่ได้ในการเรียนรู้ เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางรูปแบบ วิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง ในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาและการทำงานครั้งต่อไป

นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2541)

1. ทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีความสุข
2. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
3. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด
4. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย : ศิลปะ ดนตรีกีฬา
5. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย : การฝึกฝนกาย วาจา ใจ สุนทรีย อมรวิวัฒน์ (อ้างในสิปปนนท์ เกตุทัต, 2542) ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพ

การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่าควรมีการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนการสอน ดังนี้

1. จากบรรยากาศที่อับเฉาไปสู่บรรยากาศที่แจ่มใส มีชีวิตชีวา
2. จากการศึกษาที่ผู้เรียนเป็นผู้รับไปสู่ผู้เรียนเป็นผู้ร่วมรู้ และได้เรียนรู้ร่วมกัน
3. จากการจัดการเรียนเฉพาะในห้องเรียนไปสู่การขยายวงกว้างสู่แหล่งเรียนรู้เพิ่มขึ้น
4. จากกิจกรรมการเรียนที่เฉื่อยชาซ้ำซาก ไปสู่กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย
5. จากการใช้สื่อประกอบการบรรยาย ไปสู่มิติการใช้สื่อที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้
6. จากความสัมพันธ์ที่เป็นปฏิปักษ์ระหว่างครูกับนักเรียน ไปสู่ความเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน
7. จากการสอนที่มีผลเป็นการตีตราสถานการณ์ของนักเรียน ไปสู่การสอนเพื่อเร้าให้เกิดการเรียนรู้ และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

โดยสรุป การจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการเรียนรู้เริ่มจากความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

โดยครูเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ จัดบรรยากาศและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและอำนวยความสะดวก

การจัดกิจกรรมทางศิลปะที่เน้นการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงควรเน้นให้เกิดสิ่งเหล่านี้ (วินัย โสมดี, 2545)

1. เปิดโอกาสให้มีความอิสระ ได้ระบายความรู้สึก เห็นว่าทำงานศิลปะแล้วมีความสุขเป็นเบื้องต้น ซึ่งสามารถจะใช้เป็นทางออกที่ดีของชีวิตแบบหนึ่ง จากนั้นจะนำไปสู่การแสดงออก มีจินตนาการ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์ วิธีการจัดประสบการณ์จึงควรเปิดทางเลือกให้เด็กมาก ๆ กระตุ้นจากการกระทำของเด็กและควรให้เขาได้บอกสิ่งที่เขาทำ มิใช่ครูทักท้วงเอาเอง การสอนบางเรื่องไม่ควรมีแม่แบบหรือตัวอย่าง เพราะเป็นการโน้มน้ำหนักให้ความคิดและการกระทำอยู่ในมุมแคบ และครูควรยอมรับสภาพที่ผิดกฎเกณฑ์ ไม่ว่าทฤษฎีหรือความชอบของครู เมื่อทราบวัตถุประสงค์จากเด็กแล้ว จึงหาทางจุดประกายให้เขาทำต่อไปให้สำเร็จ ซึ่งจะส่งผลต่อความชื่นชมและอยากแสวงหาและเรียนรู้ต่อไป

2. การพัฒนารสนิยมทางสุนทรีย์ การทำงานศิลปะนั้นเป็นการให้อาหารทางใจกับผู้กระทำได้ในระดับหนึ่ง เขาจะมีความสุข เพลิดเพลินเมื่อถูกสั่งสมและเห็นคุณค่า ของแต่ละบุคคล จนนำไปสู่วัฒนธรรมที่ดีงามต่อไป

3. ฝึกพื้นฐานทางศิลปะที่จำเป็น อันที่นำไปสู่ความสำรวจหรือความสามารถพิเศษทางศิลปะของแต่ละบุคคลมีโอกาสได้เลือกศึกษาทางด้านศิลปะ ในระดับที่สูงขึ้นไปหรือนำไปประกอบวิชาชีพต่อไป

นอกจากนี้ วินัย โสมดี (2545) ได้แสดงความคิดเห็นถึงแนวทางที่จะปฏิรูปการเรียน การสอนศิลปศึกษา ดังนี้

1. การเรียนการสอนควรเน้นความสำคัญของผู้เรียน วัฒนธรรมและอุดมการณ์ชุมชน ครูมีหน้าที่จัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมให้กับผู้เรียน

2. กิจกรรมทางศิลปะสามารถเลือกสื่อในการแสดงออกได้อย่างอิสระเพื่อนำไปสู่การบูรณาการศิลปะศิลปะและศาสตร์อื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

3. กิจกรรมการเรียนการสอน มุ่งเน้นในการพัฒนาศักยภาพในการคิดอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างเหตุผลและจินตนาการ มีโอกาสใช้สมองได้อย่างครบทุกส่วน

4. พัฒนาศักยภาพในการรับรู้หรือชื่นชมงานศิลปะได้

5. กิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นประสบการณ์ให้รู้จักตัวเอง ชุมชนและสังคม ตลอดจนเข้าใจความรู้ ความคิดของสากลและนานาชาติ

6. กิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนศิลปะ ระวังและตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ชีวิตและงานศิลปะ
7. กิจกรรมที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกัน แลกเปลี่ยนความถนัดที่แตกต่างหลากหลาย อันเป็นปรากฏการณ์จริงของสังคม
8. การประเมินผลการเรียนการสอน เน้นกระบวนการทำงานมากกว่างานสำเร็จรูป

จากบทสรุปในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ มนตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2541) กล่าวว่า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษา ที่จะให้การปฏิรูปการเรียนรู้ตรงตามจุดประสงค์ และเป้าหมายแก่เยาวชนคือ ครู เพราะเนื้อหาของจัดการศึกษา คือ กิจกรรมการเรียนการสอนระหว่างครูกับผู้เรียน ดังนั้น วิชาชีพครูจึงมีความสำคัญต่อการสร้างอนาคตของชาติ (รุ่ง แก้วแดง, 2542)

ในอดีต “ครู” เป็นสถาบันที่ได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูงจากสังคมและเป็นที่ยอมรับนับถือจากผู้ปกครองและสังคมเป็นอย่างยิ่ง ครูในสมัยนั้นมีหน้าที่หลายอย่าง เช่น

1. เป็นครูสอนหนังสือศิษย์
2. เป็นผู้อบรมบ่มนิสัยแก่ศิษย์
3. เป็นตัวอย่างของคนทั่วไปในด้านจริยวัตรและคุณธรรม
4. ทำโทษศิษย์ได้ (ขอไว้แต่ต่อกับหู)
5. เป็นเสมือนพ่อแม่คนที่สองของศิษย์

คนที่เรียนวิชาครูคือคนที่เก่งที่สุดของจังหวัด แต่ในระยะ 30 ปี ที่ผ่านมามีภาพลักษณ์ของครูได้เปลี่ยนไป คนที่เรียนครูกลายเป็นคนที่สอบเข้าสาขาอื่นไม่ได้ ชาวเกี่ยวกับครูที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ก็มักเป็นเรื่องในทางลบ และส่งผลเสียหายต่ออาชีพครูอย่างยิ่ง ทำให้ครูไทยในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่กล่าวได้ว่าตกต่ำค่อนข้างมากปัญหาความตกต่ำของอาชีพครูนั้นไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะประเทศไทย แต่เป็นปัญหาของเกือบทุกประเทศทั่วโลก ซึ่งวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้อาชีพครูตกต่ำ ดังนี้ (รุ่ง แก้วแดง อังโน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

1. การลดความนิยมในอาชีพครู
2. การพัฒนาตนเองของครูน้อยเกินไป
3. การพัฒนาการของวิชาการศึกษาค่อนข้างน้อย
4. ผู้บริหารมีความก้าวหน้ามากกว่าครูผู้สอน
5. ค่าตอบแทนค่อนข้างต่ำ
6. เสรีภาพทางวิชาการน้อยเกินไป

จากสาเหตุ ดังกล่าว ได้สอดคล้องกับปัญหาวิกฤติปัญหาและวิชาชีพครูในประเทศไทย ที่คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การไม่ได้คนเก่งและดี มาเรียนครู ในอดีตนักศึกษาครู เป็นนักศึกษาที่ผ่านการคัดเลือกมาจากระดับหัวกระทิของแต่ละจังหวัดเพื่อจะมาเรียนครู แต่ปัจจุบันวิชาชีพครูมิได้เป็นวิชาชีพที่ดึงดูดใจให้คนเก่ง คนดี มาเรียนอีกต่อไป ดังจะเห็นได้จากการเลือกเข้าเรียนต่อของผู้สมัครสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยใน ปี 2539 ผู้สมัครที่เลือกคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ ส่วนใหญ่จะเลือกเป็นอันดับสุดท้าย คือ อันดับ 4 มากที่สุดถึงร้อยละ 35 ของผู้สมัครสอบเข้าคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ และมีเพียงร้อยละ 19 ของผู้สมัครสอบเข้าคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์เท่านั้น ที่เลือกเป็นอันดับ 1 นอกจากนี้ เมื่อบัณฑิตครูสำเร็จการศึกษาแล้ว ส่วนหนึ่งของบัณฑิตที่มีผลการเรียนดี ก็มักจะไปประกอบอาชีพอื่น เช่น แอร์โฮสเตส บริษัทเอกชน ฯลฯ หรืออาจกล่าวได้ว่า หากสามารถประกอบอาชีพอื่นได้ ก็เลือกที่จะไม่เป็นครู โดยเหตุแห่งปัญหาที่สำคัญค่อนข้างมีความสลับซับซ้อน ทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาที่เกิดจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้คนไม่เลือกเรียนครู ได้แก่

- ค่านิยมใหม่ของสังคมที่ยกย่องให้เกียรติแก่วิชาชีพที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง
- ขาดแรงจูงใจในด้านเศรษฐกิจและสังคมยุคใหม่
- สถานภาพวิชาชีพครูตกต่ำ สังคมเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพครู
- องค์กรวิชาชีพครูที่มีอยู่ไม่สามารถดำเนินการในอันที่จะพิทักษ์สิทธิประโยชน์ ที่จะช่วยเสริมสร้างอาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง

2) ปัญหาที่เกิดจากกระบวนการคัดเลือกคนเข้าเรียนครู ได้แก่

- ปัจจุบันระบบและเกณฑ์การสรรหานักศึกษาครู ใช้วิธีการสอบคัดเลือกรวม มิได้มีการแยกสอบ ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพไม่เหมาะสม ขาดความรักศรัทธาและจิตสำนึกที่จะเป็นครูเข้ามาเป็นนักศึกษาโดยไม่ตั้งใจเป็นจำนวนมาก

- ขาดความร่วมมือระหว่างสถาบันฝึกหัดครูต่าง ๆ ในการกำหนดระบบการคัดเลือกนักศึกษาครูที่มีประสิทธิภาพและสามารถคัดคนดี คนเก่ง และคนที่รักศรัทธาในวิชาชีพครูอย่างแท้จริงเข้าเรียน

- ขาดเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการจำแนกคุณลักษณะของคนที่เข้าเรียนครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะการเป็นคนดี และความรักศรัทธาในอาชีพ

- ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการคัดเลือกนักศึกษา

3) ปัญหาที่เกิดจากการประสานและเชื่อมโยงการดำเนินงานในแต่ละระดับการศึกษา

- ขาดการประสานระหว่างหน่วยงานผลิตครูและหน่วยงานใช้ครู ทำให้ผลิตครูเกินในบางสาขา และขาดครูในบางสาขา

- ขาดการประสานสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างการศึกษาแต่ละระดับ ทำให้ไม่สามารถเสาะหาบุคคลที่มีใจรักและศรัทธาในวิชาชีพครูอย่างแท้จริงเข้าเรียนครู

- ขาดกระบวนการแนะแนวทางการศึกษา และเส้นทางสู่อาชีพที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ครูส่วนใหญ่มักชี้แนะให้เรียนต่อในวิชาชีพที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง และได้รับการยอมรับจากสังคมมากกว่าวิชาชีพครู

2. กระบวนการเรียนการสอนในสถาบันฝึกหัดครู มุ่งเน้นเนื้อหาวิชามากกว่าที่จะส่งเสริมพัฒนาบุคลิกภาพ และสร้างนักศึกษาครูให้เป็นครูที่มีคุณภาพ โดยสรุปปัญหาที่สำคัญ ได้แก่

1) ขาดเอกลักษณ์ของการฝึกหัดครูไทยใน ในอดีตการฝึกหัดครูไทย มุ่งเน้นวิธีการ สือ สอน ฝึกฝน อบรม ปมนิสัย แต่ปัจจุบันรับเอาแนวคิดและทฤษฎีสากลมาปฏิบัติ แต่ควรนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ต้องมีความสมดุลกันระหว่างความรู้หลักทฤษฎีกับเจตคติและคุณธรรม

2) ด้านหลักสูตร เป็นหลักสูตรที่ยังไม่เหมาะสม สอดคล้องกับเหตุการณ์โลกปัจจุบัน กล่าวคือ บทบาทครูปัจจุบันต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้เฉพาะเรื่องของแต่ละศาสตร์ได้ชัดเจน รู้จักคิดวิเคราะห์ ใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเอง มีทักษะด้านการจัดการเรียนรู้ มีความตระหนักและรับผิดชอบต่อวิชาการและสังคม มีคุณธรรม จริยธรรมและมีสุขภาพดี

3) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ไม่เปิดโอกาสให้นักศึกษาครูมีส่วนร่วมคิดร่วมดำเนินการศึกษาหาความรู้ เน้นการเรียนการสอนตามเนื้อหาสาระตามรายวิชา โดยไม่คำนึงถึงสภาพที่เป็นจริงในชีวิต

4) ด้านการวัดผลประเมินผล มุ่งเน้นด้านเนื้อหาวิชาการมากกว่าการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ชี้นำแนวทางทางความคิด และคุณลักษณะที่เหมาะสมแห่งความเป็นครูในอนาคต

5) คุณภาพของบัณฑิตครูไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้ครู และสังคมเท่าที่ควร

6) คณาจารย์คณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ ขาดการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

3. ขาดระบบการพัฒนาครูประจำการที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาครูทั้งก่อนและระหว่างประจำการประจำการที่เป็นอยู่ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอนของครูได้ ในทางปฏิบัติพบว่า ครูยังคงทำการสอนแบบเดิม สรุปปัญหาได้ ดังนี้

1) ปัญหาที่เกิดจากตัวครู ได้แก่

- ครูมีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานในหน้าที่ครูไม่เพียงพอ ความรู้ที่มีจำกัดอยู่ในหนังสือ ไม่รู้วิธีแสวงหาความรู้ ไม่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งไม่ได้ผ่านกระบวนการฝึกให้รู้จักคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา

- คุณธรรมและจริยธรรมของครูบกพร่อง อาจเนื่องมาจากไม่ยึดมั่นในศีลธรรม ขาดความรักศรัทธาในวิชาชีพครู

- มีความประพฤติที่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียน ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ

- สุขภาพใจและกายของครูไม่ได้รับการดูแลรักษาและพัฒนา

2) ปัญหาที่เกิดจากการเรียนการสอนของครู

- ปัญหาเกี่ยวกับการที่ครูขาดการวางแผนการใช้ทรัพยากรในการจัดการเรียนการสอน

- ปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน คือ ครูยังสอนแบบถ่ายทอดความรู้ความจำแก่เด็ก ไม่ได้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

- ปัญหาที่เกิดจากระบบการอบรม / พัฒนาครูประจำการ

- ระบบและวิธีการอบรมครูประจำการยังล้าสมัย ไม่สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางวิทยาการใหม่ ๆ และความต้องการของครู

- ระบบการอบรมครูไม่สร้างแรงจูงใจให้ครูอยากพัฒนาตนเอง

- ขาดระบบการตรวจสอบประเมินผลในการอบรมพัฒนาครูประจำการ

- ไม่มีการประสานงานระหว่างองค์กร หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาครูประจำการ

4. ภาระงานของครู ครูมีภาระงาน ตามที่กำหนดของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูรวม 5 ภาระงาน

- 1) งานเกี่ยวกับการเรียนการสอน ได้แก่ การให้การศึกษา การอบรม การปกครองดูแล การให้คำปรึกษาและแนะแนวการศึกษา การแนะแนวอาชีพและปัญหาต่าง ๆ แก่นักเรียน นักศึกษา

- 2) งานบริการแก่สังคมในด้านวิชาการและด้านอื่น ๆ การทำนุบำรุงเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรม

- 3) งานเกี่ยวกับการศึกษา ค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์

- 4) งานด้านการนิเทศ วัสดุ ประเมินผล เสนอแนะการปรับปรุงหลักสูตร เปรียบเทียบเอกสารวิชาการ การใช้สื่อการเรียนการสอน การใช้เทคนิควิธีการใหม่ ๆ ทางการศึกษา

5) งานด้านการปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

5. ค่าตอบแทนกลุ่มครู เป็นกลุ่มบุคคลที่มีรายได้ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่นในสังคม ที่จบการศึกษาระดับเดียวกัน

6. ครูขาดแรงจูงใจในการทำงาน

7. ด้านครู อาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา พบว่า คุณภาพชีวิตในการทำงานของครูมีประเด็นบ่งชี้การด้อยคุณภาพชีวิตในการทำงาน ได้แก่ เงินเดือนไม่พอ การขาดโอกาสที่จะก้าวหน้า การขาดการยอมรับจากสังคม และการขาดความปลอดภัยในชีวิต

ปัญหาวิกฤติเกี่ยวกับครูและวิชาชีพครูนี้ไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น แต่เกือบทุกประเทศทั่วโลก ก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับการผลิตและพัฒนาครูทั้งประเทศที่ด้อยพัฒนา กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา มาเลเซีย สิงคโปร์ นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย จีน (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นได้ว่าปัญหาเกี่ยวกับ"ครู"และ"วิชาชีพครู"ได้กลายเป็นประเด็นปัญหาหลักทางการศึกษาเกือบทุกประเทศทั่วโลก และสำหรับประเทศไทยเองภายใต้ความมุ่งหวังที่จะให้การศึกษาเป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพ "คน" ของประเทศ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถของประเทศ เสริมสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งความก้าวหน้ามั่นคงทางเศรษฐกิจในประชาคมโลกบนฐานแห่งความเป็นไทย "ครู" เป็นผู้มีความบทบาทสำคัญยิ่งที่จะให้การศึกษาเป็นกลไกนำไปสู่คุณภาพคนของประเทศได้ ดังนั้น ปัญหาเกี่ยวกับ"ครู" และ"วิชาชีพครู" จำเป็นที่จะต้องเร่งดำเนินการปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาโดยเร่งด่วน เพื่อให้การศึกษาพัฒนาคุณภาพ "คน" ได้ สมตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ โดยสรุปแล้ว ความสำคัญของครูในอดีตนั้นมีมากมายเหลือคณานับต่อศิษย์และผู้ปกครอง จนกระทั่งยกย่องให้ครูเป็นพ่อแม่คนที่สองของศิษย์ ทั้งนี้ นอกจากจะมีหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ในด้านความรู้ต่าง ๆ แล้ว ครูนั้นยังต้องรับภาระหน้าที่ต่อสังคม ยากที่จะหาอาชีพใดมาเทียบได้ อมเรศ ศิลาอ่อน (2543) อ้างถึงในคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541)ได้กล่าวไว้ในการเปิดประชุมสัมมนา เรื่อง นโยบายการยกย่องครูผู้มีผลงานดีเด่นว่า การปฏิรูปการศึกษาไม่ว่าเราจะทำอย่างไร ออกพระราชบัญญัติการศึกษาจะมีความทำงานกับกรอบการศึกษาใหม่ อย่างไร จะมีการออกกฎหมายลูกมาสนับสนุนแค่ไหน แต่ในที่สุดแล้วการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกิดขึ้นจะได้ผลแค่ไหนขึ้นอยู่กับคุณภาพของครูที่จะต้องสร้างกันขึ้นมาใน 10 ปี 20 ปี 30 ปี ข้างหน้า การปฏิรูปการศึกษาต้องมีรากฐานมาจากการปฏิรูปครู

แนวคิดและวิธีการยกย่องครูในประเทศไทย

การศึกษาจากรายงานผลการวิจัยเรื่องการพัฒนานโยบายยกย่องครูผู้มีผลงานดีเด่นของ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543) พบว่า แนวคิดในการยกย่องครูของประเทศไทยที่ผ่านมา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การยกย่องและให้รางวัลแก่ครูที่มีผลงานและความดีที่สร้างสมมาในอดีต โดยมุ่งหวังให้เป็นกำลังใจและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่นต่อไป เช่น รางวัลครูดีเด่นของคุรุสภา รางวัลครูวิทยาศาสตร์ดีเด่นของสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย รางวัลครูดีเด่นสาขาต่าง ๆ ของมูลนิธิ สมาน - คุณหญิงเบญจา แสงมลิ และรางวัลครูดีเด่นที่ดำเนินรายการโดยหน่วยงานต้นสังกัด ในระดับต่าง ๆ ของครู เป็นต้น

2. การยกย่องและให้รางวัลแก่ครูที่มีผลงานและความดีที่ในอดีต และถือคุณให้ดำเนินงานต่อไปในอนาคต ได้แก่ การยกย่องครูของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่มีแนวคิดในการยกย่องครูเก่ง ครูดี ผู้มีผลการปฏิบัติงานดีเด่นสมควรได้รับการยกย่องให้รางวัลเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติ สร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูเหล่านั้น ให้มุ่งมั่น ทุ่มเทและเสียสละเพื่อการเรียนการสอนและเพื่อผู้เรียน โดยสนับสนุนให้ครูที่ได้รับการยกย่องและได้รางวัลดำเนินการต่อในการพัฒนาการเรียนการสอน และการฝึกอบรมในเชิงนวัตกรรมแล้วขยายผลแก่ครูเครือข่ายต่อไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูและการศึกษาโดยรวม ในการยกย่องให้รางวัลครูดี ครูเก่งนี้ ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดที่ว่า บนเส้นทางวิชาชีพครู ครูดี ครูเก่งจะพัฒนาตนเอง พัฒนาการเรียนการสอน พัฒนาเพื่อนครูแล้วได้รับการยกย่องให้รางวัล ได้รับทุนสนับสนุนให้ดำเนินการต่อไป โดยอาศัยความดี ความเก่ง ความรู้และประสบการณ์ของครูเหล่านั้น ผลงานดังกล่าวก็จะได้รับยกย่องให้รางวัลอีก หมุนเวียนต่อเนื่องกันไปตลอดอายุของความเป็นครู โดยครูจะได้รับความรู้ ประสบการณ์เพิ่มขึ้น ได้รับการยกย่องให้รางวัลในระดับที่สูงขึ้น การดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าว ได้แก่ โครงการคัดเลือกครูต้นแบบและครูแห่งชาติ ซึ่งรายละเอียดเฉพาะโครงการครูต้นแบบที่เป็นประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ต่อไป

3. ครุภัณฑ์แบบตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

ครุภัณฑ์แบบ

1. ความเป็นมา

ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สมน อมรวิวัฒน์ (2541) ได้นำแผนงานหลักที่ 2 (การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน) จากแผนงานหลักเพื่อพัฒนาการศึกษา 9 แผนงานของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) มาจัดทำโครงการพัฒนาการเรียนการสอน โดย สมน อมรวิวัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทฤษฎีมารวบรวมแนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ทั้งของไทยและสากล นำมาจัดสาระ กระบวนการ เพื่อให้ครูสามารถนำไปพัฒนากระบวนการเรียนการสอนได้ด้วยตนเอง โดยใช้แนวทางและกรอบกิจกรรมที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละทฤษฎีได้เสนอไว้ ประกอบด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยทางศิลปะ ดนตรี กีฬา และการฝึกฝนกาย วาจา ใจ ต่อมาในงบประมาณ ปี 2541 ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนได้ดำเนินการตามโครงการดังกล่าว ในระยะที่สอง โดยนำทฤษฎีการเรียนรู้ลงสู่การปฏิบัติ ได้จัดทำตัวบ่งชี้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยบูรณาการจากทฤษฎีการเรียนรู้ 5 ทฤษฎี เพื่อใช้เป็นฐานไปสู่การปฏิบัติ และใช้เป็นเกณฑ์ในการสืบค้นครุภัณฑ์แบบ ซึ่งการสืบค้นครุภัณฑ์แบบนี้เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สนับสนุนการดำเนินการด้านการเรียนการสอนของครูที่เกิดจากการปฏิบัติงานบนพื้นฐานความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยเฉพาะรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและผู้เรียนเรียนรู้ที่มีความสุข เพื่อนำมาเป็นต้นแบบเผยแพร่และขยายผลการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และผู้เรียนเรียนรู้ที่มีความสุข โดยครุภัณฑ์แบบจะมีลักษณะที่แตกต่างจากครุภัณฑ์อื่น ๆ คือ ครุภัณฑ์แบบจะมีภารกิจในการเผยแพร่รูปแบบการเรียนการสอนภายหลังจากที่ได้รับการคัดเลือกแล้ว ในขณะที่โครงการครุภัณฑ์อื่น ๆ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจะไม่มีภารกิจดังกล่าว

2. การคัดเลือกครุภัณฑ์แบบ

การคัดเลือกครุภัณฑ์แบบดำเนินการโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำการคัดเลือกครูในระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจากครูทุกสังกัดที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด โดยการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลทั่วไปหรือครูแจ้งรายชื่อและข้อมูลครูที่ควรได้รับการคัดเลือกเป็นครุภัณฑ์แบบมายังศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ นอกจากนี้คณะทำงานของสถาบันได้สืบค้นข้อมูลครูที่ควรได้รับการคัดเลือกจากแหล่งข้อมูลครุภัณฑ์อื่นของหน่วยงานต่าง ๆ และแจ้งให้ครูส่งข้อมูลเบื้องต้นมายังศูนย์พัฒนาคุณภาพ

การเรียนการสอน จากนั้นคณะทำงานของสถาบันพิจารณาคัดเลือกในรอบแรกจากเอกสารผลงานที่ครูส่งเข้ามา และนำข้อมูลจากคณะกรรมการพื้นที่ที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามมาถ่วงน้ำหนักเพื่อจัดลำดับครูที่ผ่านการคัดเลือกเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และคณะกรรมการกลางพิจารณาเพื่อให้ได้ครูดั้งเดิม

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวด 4 ว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษา ในมาตรา 22 ได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยกำหนดว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ แต่การปฏิรูปการศึกษาให้เป็นไปตาม พ.ร.บ. แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังกล่าวจะสำเร็จได้ต้องมีผู้นำการปฏิรูปที่พัฒนาการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งการปฏิรูปการเรียนรู้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา

ดังนั้นใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 7 มาตรา 55 วรรค 2 จึงได้ระบุว่า “ให้มีกองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อจัดสรรเป็นเงินอุดหนุนงานริเริ่มสร้างสรรค์ ผลงานดีเด่นและเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา...” เพื่อส่งเสริมให้ครูได้วิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนในเชิงนวัตกรรมที่หลากหลายต่อไป สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยกองทุนรางวัลเกียรติยศแห่งวิชาชีพครู จึงได้ยกย่องให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ปฏิบัติงานดีเด่นด้านการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

โครงการ ครูดั้งเดิม นั้น เป็นโครงการหนึ่งของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ที่มุ่งสรรหา ครูดี ครูเก่ง ที่มีผลงานดีเด่นด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังกล่าวข้างต้น และต้องเป็นครูที่มีความศรัทธาต่อวิชาชีพครู มีความตั้งใจที่จะปรับปรุงวิธีสอนของตนอย่างต่อเนื่องจนสามารถค้นพบรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีขั้นตอนชัดเจน สามารถเป็นแบบอย่างและสามารถขยายผลให้เพื่อนครูได้ จะได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นครูดั้งเดิมและเป็นผู้นำปฏิรูปการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนมีวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบใหม่ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ซึ่งเป็นผลให้ผู้เรียนเก่ง ดี และมีความสุข ซึ่งโครงการนี้ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

ครูดั้งเดิม คือ ครูที่มีผลงานดีเด่นด้านการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการเรียนรู้มีความสุข มีขั้นตอนการสอนที่สามารถเป็นแบบอย่างและสามารถขยายผลแก่เพื่อนครูได้ มีความประพฤติดี ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณครูและมีบุคลิกภาพของความเป็นครู (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) คอร์ด (COrd อ้างถึงใน Griffin,1985) กล่าวว่า ครูดั้งเดิม (Master Teacher) คือครูที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเหมือนครูอื่น ๆ แต่ได้รับการตัดสินว่าเป็นกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จมากกว่าของผู้อื่น สอนสมาคมการศึกษาแห่งชาติ

(อ้างใน Griffin, 1985) กล่าวว่าครูต้นแบบ (Master Teacher) คือครูที่ได้ปฏิบัติหน้าที่พิเศษในโรงเรียนและชั้นเรียน ซึ่งหมายถึง ครูต้นแบบจะต้องวางหลักสูตรสำหรับครูอื่น ๆ ได้ใช้ ดูแลความก้าวหน้าของนักเรียน จัดการเรื่องการจัดและประเมินผล ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาให้แก่ครูอื่น ๆ ที่ต้องการ เพื่อความมีประสิทธิภาพของการเรียนการสอน ซึ่งการเป็นครูต้นแบบนี้ มีความแตกต่างจากครูทั่วไป 2 ประการ (Caldwell, 1985) กล่าวคือประการแรกมีการระบุเป็นครูต้นแบบอย่างเป็นทางการ อันได้แก่ เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกซึ่งมีพื้นฐานมาจากความมีประสิทธิภาพของยุทธศาสตร์การสอนในชั้นเรียน ประการที่สองครูต้นแบบจะได้รับการอบรม และสนับสนุนเป็นพิเศษเพื่อที่จะทำให้เขาเหล่านั้นสามารถสอนและเป็นแบบอย่างแก่ครูอื่น ๆ ได้

คุณสมบัติผู้ที่จะเป็นครูต้นแบบ

1. เป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย
 2. เป็นครูแกนนำ ในโครงการส่งเสริมและพัฒนาครูแกนนำเพื่อเป็นครูต้นแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งคณะกรรมการประสานงานปฏิรูปการเรียนรู้ หรือครูเครือข่ายของครูต้นแบบ
 3. เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นด้านการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตรงตามประเด็นในแนวทางการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ และเกณฑ์ตัวบ่งชี้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของสถาบันแห่งชาติเพื่อการเรียนรู้
 4. เป็นครูผู้สอนในสถานศึกษาทุกสังกัดทั้งภาครัฐและเอกชนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่จำกัดสาขาวิชาที่สอน
 5. เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์เป็นที่ยอมรับของผู้บริหารโรงเรียนและเพื่อนครู
 6. เป็นผู้มีความประพฤติดี มีบุคลิกภาพดี มีจิตวิญญาณความเป็นครู
- ขั้นตอนการคัดเลือก
1. พิจารณาคัดเลือกรอบแรกจากเอกสารผลงานที่ครูส่งเข้ามา
 2. พิจารณาคัดเลือกรอบที่สอง จากผลงานและข้อมูลภาคสนามของครูที่ผ่านการคัดเลือกในรอบแรกโดยสังเกตการจัดกระบวนการเรียนรู้จริง ๆ ในสถานศึกษา ศึกษาผลงานครูเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง
 3. คณะกรรมการในพื้นที่ที่รับผิดชอบนำข้อมูลภาคสนามมาพิจารณา กลั่นกรองจัดลำดับครูที่ผ่านการคัดเลือก และนำเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเพื่อให้คณะกรรมการกลางพิจารณาคัดเลือกครูต้นแบบในรอบสุดท้ายต่อไป

ตารางที่ 1 เกณฑ์การคัดเลือกครูต้นแบบ มีดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือก	น้ำหนัก (ร้อยละ)
1. การจัดการเรียนการสอนของครูตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542	60
2. การครองตนของครู	20
3. การประสานงานกับชุมชน	20

1. การจัดการเรียนการสอนของครูตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยครูจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้งนี้ครูต้องมีความคิดสร้างสรรค์และมีความสามารถทางวิชาการด้วย โดยเน้นความสำคัญ ทั้งกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ความรู้ คุณธรรมและบุรณการ ในเรื่องต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับระดับการศึกษา ในประเด็นต่อไปนี้

1.1 ครูถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ พัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

1.2 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ โดย

1.2.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน และคำนึงถึงความแตกต่างกันของผู้เรียน เอาใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและแสดงความเมตตาต่อผู้เรียนอย่างทั่วถึง

1.2.2 ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญและแก้ปัญหา จัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกและคิดอย่างสร้างสรรค์

1.2.3 จัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง ให้คิดเป็น คิดชอบ ทำได้และทำเป็น รวมทั้ง รักการอ่านและใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

1.2.4 ส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกต ส่งเสริมส่วนดี และปรับปรุงส่วนด้อยของผู้เรียน

1.2.5 ผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันและสอดแทรกคุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

1.2.6 จัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย น่าสนใจและเสริมแรงให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และรู้รอบ รวมทั้งใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

1.2.7 ครูและผู้เรียน เรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อุทยานแห่งชาติ ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ ฯลฯ

1.2.8 ประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ

1.3 ความรู้และทักษะ เตรียมเนื้อหาสาระและให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1.3.1 ตนเองและความสัมพันธ์กับสังคมรอบตัว ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติไทย และสังคมโลก

1.3.2 วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

1.3.3 ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยและกีฬา

1.3.4 คณิตศาสตร์ ภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาไทย

1.3.5 การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

1.4 การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน “ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” ด้วยวิธีการที่หลากหลาย อาทิ การทดสอบ การประเมินพัฒนาการและความประพฤติของผู้เรียน และการสังเกต พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม

ตัวบ่งชี้การเรียนรู้ของผู้เรียน “ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” มีดังนี้

1.4.1 ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

1.4.2 ผู้เรียนฝึกคิดอย่างหลากหลายและสร้างสรรค์จินตนาการ ตลอดจนได้แสดงออกอย่างชัดเจนและมีเหตุผล

1.4.3 ผู้เรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบ แก้ปัญหา ทั้งด้วยตนเองและร่วมด้วยช่วยกัน

1.4.4 ผู้เรียนได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง

1.4.5 ผู้เรียนเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเองอย่างมีความสุข

1.4.6 ผู้เรียนฝึกตนเอง ให้มีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน

1.4.7 ผู้เรียนฝึกประเมินปรับปรุงตนเองและยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจใฝ่หาความรู้อย่างต่อเนื่อง

1.5 การวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

2. การครองตนของครู หมายถึง การเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านส่วนตัวและครอบครัว มีคุณธรรม จริยธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จรรยาบรรณวิชาชีพที่ดี ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ มีจรรยาบรรณในวิชาชีพครู มีจิตวิญญาณของความเป็นครู เป็นที่ยอมรับของครู ผู้เรียนและชุมชน

3. การประสานงานกับชุมชน หมายถึง การเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากชุมชนในความสามารถ บุคลิกภาพและคุณงามความดี เป็นผู้นำชุมชนทางวิชาการ เป็นสมาชิกและสนับสนุนองค์การวิชาชีพครู รู้จักองค์ประกอบของชุมชนอันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเป็นอย่างดี สร้างความสัมพันธ์และร่วมมืออันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชนในการร่วมกันจัดและพัฒนาการศึกษา สามารถนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถนำโรงเรียนช่วยเหลือชุมชนและร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มาร์กีย์ (Carter, Margie, 1996) กล่าวในวารสาร Elementary and Early Childhood Education ว่า การประเมินครูต้นแบบ ต้องประเมินความรู้ของครูต้นแบบจากขอบเขต (1) ทำงานร่วมกับเด็ก (2) มีการวางแผนเรื่องสภาพแวดล้อมและหลักสูตร (3) ร่วมมือกับครอบครัวของนักเรียน (4) ทำงานร่วมกับผู้ร่วมงาน (5) พัฒนาการวิชาชีพของตนเอง

เงื่อนไขการเป็นครูต้นแบบ

1. ครูต้นแบบต้องพัฒนาครูเครือข่ายไม่น้อยกว่า 10 คน ด้านรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามรูปแบบของตน ในลักษณะกัลยาณมิตรนิเทศ เป็นระยะเวลา 4 เดือน ให้สามารถพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประเมินผลได้ชัดเจน

2. ครูต้นแบบต้องจัดทำรายการบันทึกกัลยาณมิตรนิเทศ เป็นการบันทึกการปฏิบัติงานร่วมกับครูเครือข่าย และการติดตามผลการดำเนินงานของครูเครือข่ายเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเมื่อสิ้นสุดการปฏิบัติงาน

3. ครูต้นแบบต้องนำเสนอเอกสารรายงาน “รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้” เป็นขั้นตอนที่ชัดเจน ต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ๓

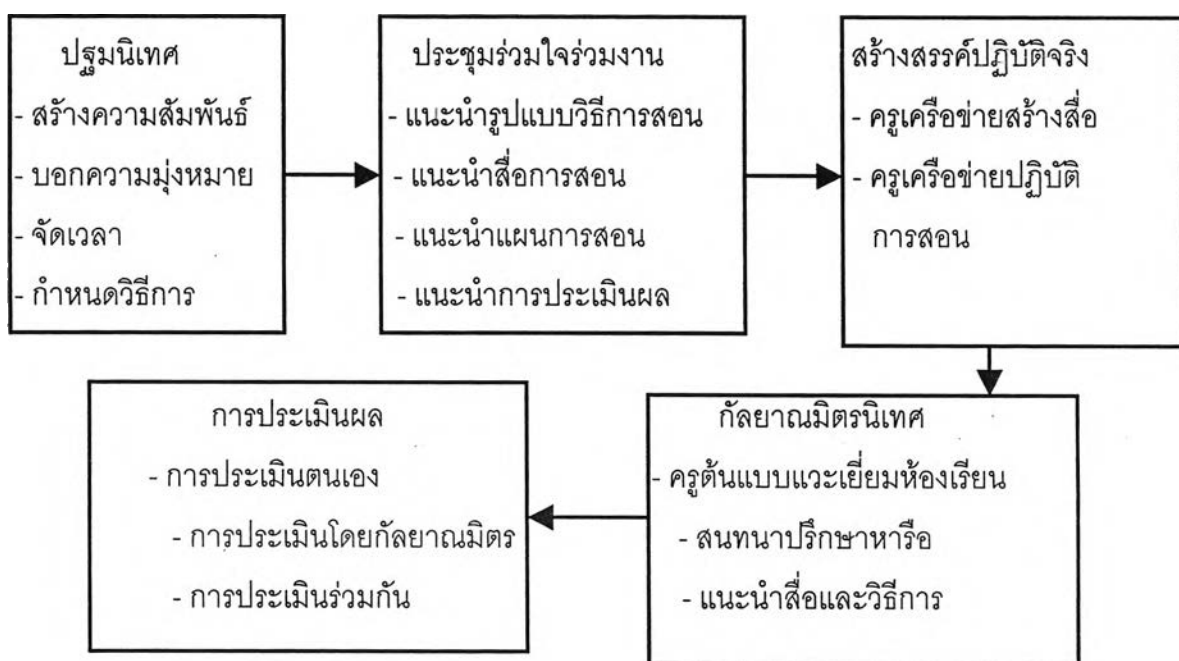
รูปแบบกัลยาณมิตรนิเทศ

รูปแบบ “กัลยาณมิตรนิเทศ” เป็นการชี้แนะและช่วยเหลือด้านการเรียนการสอนในกลุ่มเพื่อนครูด้วยกัน มีหลักการนิเทศที่เน้นประเด็นสำคัญ 4 ประการ คือ

1. สร้างศรัทธา เพื่อให้ครูเครือข่ายยอมรับและเกิดความสนใจ ใฝ่รู้ที่จะปรับปรุงการสอน

2. การสาธิตรูปแบบการสอน ครูต้นแบบแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้นทำได้จริงและครูเครือข่ายสามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในชั้นเรียนได้
3. การร่วมคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครูต้นแบบและครูเครือข่ายต่างก็มีประสบการณ์การสอนที่แตกต่างกัน สมควรที่จะได้พบกันอย่างสม่ำเสมอ ร่วมคิดแก้ปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
4. การติดตามประเมินผลตลอดกระบวนการ ครูต้นแบบบันทึกการนิเทศอย่างสม่ำเสมอ สังเกตและรับฟังข้อมูลป้อนกลับจากครูเครือข่าย ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ขึ้นใหม่ และต่อเนื่องสืบไป แม้จะสิ้นโครงการแล้ว

แผนภูมิที่ 1 การปฏิบัติงานของครูต้นแบบร่วมกับครูเครือข่าย

ครูต้นแบบจึงเป็นโครงการที่สามารถพัฒนาครูผู้มีความสามารถในด้านการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้และสามารถที่จะพัฒนาวงการศึกษาของไทยให้เจริญรุ่งเรือง เนื่องจากการนำเอารูปแบบการเรียนการสอนที่มีคุณภาพเผยแพร่ไปยังครูเครือข่ายและผู้สนใจและ ในการสรรหาครูต้นแบบนั้น ได้ครอบคลุมการจัดการสรรหาครูผู้มีผลงานดีเด่นทุกสาขาวิชา ครูต้นแบบที่ทำการสอนศิลปศึกษา เป็นหนึ่งในกลุ่มครูผู้มีผลงานดีเด่นและได้รับการประเมินและประกาศเกียรติคุณจากคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ดังนั้นในการศึกษา ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการจัดการเรียนการสอนของครูต้นแบบที่ทำการสอนศิลปศึกษา จากจำนวนตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 12 คน

บทบาทของครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตรา 22 กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และ ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ๓ กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ แต่ผู้ที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามข้อความที่กล่าวมาข้างต้นก็คือ ครูผู้สอน ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ประเวศ วะสี (2543) ได้ให้ความเห็นว่า ที่กล่าวว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ไม่ได้แปลว่าครูลดบทบาทหรือลดความสำคัญลง ตรงกันข้าม ครูกลับมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น อีกทั้งทำให้การศึกษามีพลังและศักดิ์ศรีในการแก้ปัญหาของมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ได้เน้นในเรื่องการพัฒนาคนโดยมีปรัชญาพื้นฐานมากจากความคิดที่ว่า คนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมทุกชนิด ถ้าคนมีคุณภาพดีก็จะส่งผลให้ระบบอื่น ๆ ดีตามไปด้วย การเป็นครูมีลักษณะเป็นวิชาชีพ ไม่ใช่อาชีพ เพราะวิชาครูเป็นศาสตร์ที่ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ครูศาสตร์จึงมีวิชาที่ครอบคลุมพัฒนาการทุกด้านทุกวัยของชีวิตผู้เรียน มีทฤษฎีและแนวปฏิบัติชัดเจนที่ส่งเสริมสร้างสรรคการเรียนรู้ ตลอดจนการวัดและประเมินประสิทธิภาพการเรียนรู้ มุ่งตรงที่คุณลักษณะของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ครูจึงมิใช่ผู้รับจ้างใช้แรงงาน การเจรจาต่อรองใด ๆ ของครู จึงกระทำเพื่อความเจริญของศิษย์ มิใช่เพื่อตนเอง (สุมน อมรวิวัฒน์, 2543) ในปัจจุบันยังมีครูจำนวนมากที่สามารถพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด และประสบความสำเร็จ ครูดีเหล่านี้ก็ยังคงพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดให้ประสบความสำเร็จได้ ด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูด้วยความรักความเมตตาต่อศิษย์อย่างเปี่ยมล้น และด้วยความศรัทธาอย่างมั่นคงต่อวิชาชีพครูของตน ยิ่งในภาวะการณ์ปัจจุบันที่เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด และกระแสการปฏิรูปการเรียนรู้อยู่ในความสนใจของประชาชนอย่างกว้างขวาง (คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้, 2543) ดังนั้น ครูปัจจุบันย่อมมีบทบาทที่สำคัญยิ่งเป็นทวีคูณ ดังที่ สุจริต เพียรชอบ อ่างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2537) ได้กล่าวถึง บทบาทครูในการพัฒนาประเทศไว้ ดังนี้

1. พัฒนานักเรียนให้เป็นผู้มีระดับสติปัญญาสูง มีความรอบรู้ในสรรพวิทยาการต่าง ๆ ครูควรทำตนเป็นผู้ที่แนะนำมากกว่าจะลงมือสอนและกระทำกิจกรรมเองหมดทุกอย่าง ควรให้นักเรียนได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มีทักษะและนิสัยในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอีกด้วย

2. จัดสร้างสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเอื้ออำนวยให้นักเรียนรู้จักคิด มีเหตุผล ปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีวินัยในตนเอง มีระเบียบ รู้จักบังคับใจและหักห้ามใจตนเอง

3. พยายามปลูกฝังลักษณะนิสัยสำคัญ ๆ ให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน เช่น ความตรงต่อเวลา ความขยันหมั่นเพียร มานะ อดทน การทำงานหนัก ความรักงาน ตัวครูเองควรเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม ความประพฤติเหล่านี้ด้วย

4. การปลูกฝังค่านิยมและมโนทัศน์ที่ถูกต้องให้กับนักเรียน

5. การปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียน

6. การให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

7. การปลูกฝังทางด้านอาชีพ ให้นักเรียนมีทักษะและมีทัศนคติที่ดีต่อการอาชีพต่าง ๆ

8. บทบาทในการปลูกฝังวัฒนธรรม ซึ่งควรควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิต

9. บทบาทในการพัฒนาสังคมเมื่อเข้าไปอยู่ในชุมชนใด ๆ ก็ตาม

10. บทบาทในการแก้ไขปัญหาในชุมชน เมื่อพบว่าชุมชนนั้น ๆ มีปัญหา

11. การให้ความรู้เกี่ยวกับการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนการสงวนทรัพยากรธรรมชาติ

12. บทบาทของครูในการดำรงความมั่นคงของประเทศ

บทบาทของครูในการพัฒนาประเทศดังกล่าวมาแล้วมีหลายประการด้วยกัน ครูทุกคนจึงควรตระหนักและพยายามช่วยเหลือพัฒนาประเทศเท่าที่กำลังสติปัญญา และโอกาสจะอำนวยให้ และควรระลึกอยู่เสมอว่า ในขณะที่ครูกำลังดำเนินการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นั้น ครูก็ควรที่จะพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้นไปด้วย การปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวข้างต้นถือเป็นบทบาทของครูผู้สอนและผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้

การปฏิรูปการเรียนรู้ จะเกิดขึ้นและดำรงอย่างยั่งยืนได้ ต้องอาศัยการประสานความเข้าใจและความร่วมมือสนับสนุนอย่างจริงจัง ต่อเนื่องของทุกฝ่าย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, มปป.) โดยมีหลักการสำคัญคือ บุคคล หน่วยงานและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ ต้องตระหนักถึงความจำเป็นและเห็นความสำคัญที่จะต้องดำเนินการ รวมทั้งร่วมมือกันวางแผน ดำเนินการ ประเมินและปรับปรุงการพัฒนางาน

ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) มีขอบข่ายครอบคลุมบุคลากรทุกฝ่ายทั้งในและนอกโรงเรียน ภายในโรงเรียนนอกจากครูและผู้บริหาร ยังมีบุคลากรที่สนับสนุนการเรียนการสอน คณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียน

พ่อแม่ ผู้ปกครอง ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน สถาบันผลิตครู หน่วยงาน องค์กรและสถานประกอบ รวมทั้งสื่อมวลชน ต่างสามารถร่วมกันสร้างสรรค์การเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ซึ่งกิจกรรมที่บุคคลเหล่านี้ต่างมีบทบาทร่วมกันในปฏิบัติได้ ดังนี้

1. การสำรวจความต้องการ คือสำรวจความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อสร้างกระตุ้นความสนใจ และรู้พื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล
2. การกำหนดมาตรฐาน คือการกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัด ความสนใจ และเรียนได้ตามศักยภาพ
3. การวางแผนการเรียนรู้ คือ การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
4. กิจกรรมการเรียนรู้ คือ วิธีการปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ความรู้จากการคิด วิเคราะห์วางแผนปฏิบัติจริง
5. การประเมินผล คือ การประเมินประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ
5. การสรุปผลการเรียนรู้ คือ การนำผลจากการประเมินมาใช้เพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องจากการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (มปป.) ได้เสนอบทบาทและลักษณะของครูผู้สอนต่อการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้

1. ตระหนักในภารกิจสำคัญในการสร้างชาติ โดยการพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะเหมาะสม
2. มีความสุขในการจัดการเรียนรู้
3. อยากรเรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดเวลา เพื่อพัฒนางานอยู่เสมอ
4. มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน
5. มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
6. มีใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของทุกคน เป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ที่ดี เป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน
7. ประสานงานได้กับทุกฝ่าย
8. เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนในการใฝ่เรียนรู้

ครูต้นแบบ ปี 2541และปี 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) เสนอบทบาทและลักษณะของครูในการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ว่า ลักษณะของครูผู้สอนต้องสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้บริหาร ให้เกียรติ ให้ความเคารพ ขอคำปรึกษา ทำงานในหน้าที่ไม่บกพร่อง สร้างศรัทธา ปฏิบัติตนเป็นที่ยอมรับของผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการเปลี่ยนบทบาทของครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน การเปลี่ยนบทบาทดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนจุดเน้นของการเรียนรู้มาอยู่ที่ผู้เรียนมากกว่าผู้สอน จึงอาจเป็นการสร้างความเข้าใจผิดว่าการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญจะทำให้ครูไม่ต้องทำอะไร แต่แท้จริงบทบาทของครูต่อการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางกลับมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น (สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงศึกษาธิการ, 2543) ดังนี้

1. ครูยังต้องทำงานหนักในการเตรียมการสอน
2. ครูยังต้องใช้ความสามารถ และความพยายามอย่างมาก ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างความด้วยตนเอง
3. ครูต้องเตรียมข้อมูล ติดต่อแหล่งข้อมูล และจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เพียงพอที่จะให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้
4. ในขณะที่ผู้เรียนกำลังทำกิจกรรมอยู่ ครูจะต้องคอยสังเกตดูว่า สิ่งต่าง ๆ ดำเนินไปตามควรที่จะเป็นหรือไม่หากไม่เป็นไปตามที่คาด ครูต้องสามารถประเมินสถานการณ์และตัดสินใจได้ว่า ควรจะปรับหรือเปลี่ยนกิจกรรมอย่างไร ผู้เรียนจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์
5. ครูจะต้องเป็นคนช่างสังเกต รู้จักจัดประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

บทบาทของครูจากกระบวนการจัดการ (สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) จะมี 3 ด้าน คือ เป็นผู้จัดการการเรียนรู้ เป็นผู้อำนวยความสะดวก และเป็นตัวกลางของการมีมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ครูในฐานะผู้จัดการ ในการจัดสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ ได้แก่การที่ครูจะต้องเป็นผู้สร้างสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ และวางแผนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนพบจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ของตนเอง ครูจึงต้องประยุกต์ใช้ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์ของการเรียนการสอน ดังนี้
 - 1.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ พัฒนาการ และการสอน
 - 1.2 ผลงานวิจัยที่สนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของครู
 - 1.3 กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการตั้งและทดสอบสมมุติฐาน เกี่ยวกับการเรียนการสอน
 - 1.4 วางแผนบริหารชั้นเรียนให้สอดคล้องกับรูปแบบการสอน

นอกจากนั้นครูยังต้องมีความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีรูปแบบและขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
2. ประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนก่อนเข้าสู่การเรียนการสอน
3. ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ของการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด
4. ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ครูในฐานะผู้อำนวยการเรียนการสอน เพื่อการพัฒนาของนักเรียนแต่ละคนได้แก่ การที่ครูได้ช่วยให้ นักเรียนแต่ละคนได้เรียนรู้ตามที่เขาต้องการ ครูจะต้องรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล และปรับวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน ซึ่งครูจำเป็นต้องใช้ประสบการณ์ และทักษะความเชี่ยวชาญในการช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการของเขา บทบาทของครูจึงควรเป็นดังนี้

2.1 ครูต้องสามารถสังเกต ประเมิน และจัดโปรแกรมการเรียนให้ตอบสนองต่อผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันตามพฤติกรรมการเรียนรู้และความสามารถของแต่ละคน

2.2 ครูจะต้องพัฒนาทักษะที่เหมาะสมต่อการบูรณาการผู้เรียนที่มีบุคลิกภาพพิเศษในการเรียนรู้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ตามปกติ

2.3 ครูจะต้องเรียนรู้ที่จะกระตุ้นให้นักเรียนแต่ละคนได้ไปถึงศักยภาพสูงสุดของเขา

2.4 ครูจะต้องอดทนกับนักเรียนที่ไม่เฉลียวฉลาดและไม่สามารถทำสิ่งใด ๆ ได้เหมือนผู้เรียนคนอื่น

2.5 ครูจะต้องทำงานร่วมกับครูคนอื่น ๆ หรือที่ปรึกษา เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการพิเศษหรือแตกต่างกันไปของผู้เรียนทุกคนได้

3. ครูในฐานะตัวกลางของการมีมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ การที่ครูได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในระหว่างครูกับผู้เรียน ระหว่างผู้เรียนแต่ละคน และระหว่างกลุ่มผู้เรียน

3.1 ครูต้องพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก

3.2 ครูต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่ม

3.3 ครูต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการกระตุ้นให้เกิดการสร้างพฤติกรรมทางสังคมที่ดีในหมู่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนปฏิบัติต่อกันด้วยดี ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง หรือลดความขัดแย้ง

3.4 ครูต้องเป็นผู้ชี้แนะ นำเสนอหรือสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง ดีงาม เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของผู้เรียน

3.5 ครูต้องพัฒนาแบบฉบับของการมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อจุดมุ่งหมายในการสอนของครู

3.6 ครูต้องสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับนักเรียน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความอบอุ่น การยอมรับนับถือ โดยดำเนินการดังนี้

3.6.1 เป็นแบบอย่างที่ดี

3.6.2 สร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ และการประพฤติปฏิบัติของ ผู้เรียน

3.6.3 สร้างระบบการสื่อสารกับนักเรียนให้ชัดเจนและมีความสม่ำเสมอ

3.6.4 สร้างระบบการควบคุม ดูแล ที่เป็นธรรมและเป็นประชาธิปไตย

บทบาทของครูเมื่อพิจารณาจากกระบวนการสอน

1. เตรียมการสอน

1.1 ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ

1.2 ศึกษาหาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย

1.3 วางแผนการสอน

1.3.1 กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน

1.3.2 วิเคราะห์เนื้อหาและความคิดรวบยอด

1.3.3 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

1.3.4 กำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้

1.4 จัดเตรียม

1.4.1 สื่อ วัสดุการเรียนการสอน ให้เพียงพอสำหรับผู้เรียน

1.4.2 เอกสาร หนังสือ หรือข้อมูลต่างๆที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน

1.4.3 ติดต่อแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคล สถานที่ หรือสื่อทัศน วัสดุ ต่าง ๆ และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

1.4.4 เครื่องมือการประเมินผลการเรียนรู้

1.4.5 ห้องเรียน หรือสถานที่เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2. การสอน

2.1 สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี

2.2 กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่ได้เตรียมไว้ โดยอาจมีการปรับแผนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานที่เป็นจริง

2.3.1 ดูแลให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.3.2 อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

2.3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่

2.3.4 สังเกตและบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้ง เหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นขณะทำกิจกรรม

2.3.5 ให้คำแนะนำและข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้เรียนตามความจำเป็น

2.3.6 บันทึกปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อการปรับปรุง กิจกรรมให้ดีขึ้น

2.3.7 ให้การเสริมแรงผู้เรียนตามความเหมาะสม

2.3.8 ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียน และอาจให้ข้อมูล เนื้อหา ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

2.3.9 ให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของ ผู้เรียน และให้ข้อเสนอแนะตามความเหมาะสม

3. การประเมินผล

3.1 เก็บรวบรวมผลงานและประเมินผลงานของผู้เรียน

3.2 ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

(คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จะต้องร่วมมือกัน ตั้งแต่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาโดยตรง ครอบคลุม ชุมชน หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน รวมทั้งผู้เรียน เพื่อปฏิรูปวัฒนธรรม การเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจาก การปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อผู้เรียน เปลี่ยนบทบาทของตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียน สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ และมีความสุขในการการเรียนรู้ ของตน

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดในเรื่องบทบาทของครูตามแนวปฏิรูปการศึกษานั้น ครูต้นแบบ เป็นครูที่มีคุณสมบัติตรงตามบทบาทของครูตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ ที่กล่าวมาแล้ว ดังจะเห็นได้ จากการสัมภาษณ์ ทองดี แยมสรวล ครูต้นแบบ พ.ศ. 2542 (วิทยากรย์, 2542) ได้กล่าวว่า ส่วนดี ของตัวเองที่น่าจะเป็นแบบอย่างได้นั้น คือ การมีความศรัทธาในอาชีพ ต้องทุ่มเท ต้องเป็นคนใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และต้องมีการทำงานเชิงรุกเช่นเดียวกับ ประหยัด ฤชากุล ครูต้นแบบ พ.ศ. 2541 (www.onec.go.th/move/news/leac_new_edu.html, 18 มกราคม 2544) กล่าวว่า ได้ทำการจัด การเรียนการสอนแบบโดยใช้รูปแบบการสอนแบบพึ่งตนเอง ที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ทเรียนด้วย ตนเอง ผึกทักษะได้ตามความถนัด ความชอบ และความเหมาะสมกับระดับความสามารถของ ตนเองและที่สำคัญที่สุดคือนักเรียนสามารถประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทราบความก้าวหน้า

และจุดบกพร่องของตนเอง รวมทั้งสามารถนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองได้ และ อนงค์ วิเชียรรัตน์ ครูต้นแบบ พ.ศ. 2542 (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาการศึกษา, 2542) ได้กล่าวว่า ได้ใช้การสอนแบบคนสร้างคน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เรียนรู้ตามความสนใจ ความพอใจ มีส่วนร่วม และมีความสุข สามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สุนทรีย์ภาพอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องส่งผลให้มีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์

จึงสรุปได้ว่า ครูต้นแบบ เป็นผู้ที่สามารถนำการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ มาพัฒนาการเรียนการสอนของตน จนประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ และสามารถพัฒนาตนเองจนได้รับคัดเลือกเป็นครูต้นแบบได้

ครูต้นแบบ ปี 2541 และปี 2542 ได้เสนอแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการ เรียนรู้ ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) ดังนี้

1. เน้นกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รู้จักตนเอง รู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักวิธีหาความรู้ด้วยตนเอง และศึกษาหาความรู้ร่วมกับผู้อื่น
2. เน้นการปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจัดกิจกรรมตามความสนใจ ให้อาจารย์วางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้นักเรียนได้พัฒนาตามศักยภาพของตนเอง ฝึกนักเรียนให้เป็นผู้รู้ ผู้ตามที่ดี เน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. จัดการเรียนการสอนตามสภาพจริงของผู้เรียน เริ่มตั้งแต่ใกล้ตัวจนถึงสังคมโลก และประเมินผลตามสภาพจริงโดยเน้นความสำเร็จของผู้เรียน พิจารณาตัวบ่งชี้พฤติกรรม คุณลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ร่องรอยการแสวงหาความรู้ของผู้เรียน ชิ้นงานองค์ความรู้ที่ผู้เรียนนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ
4. ให้ผู้เรียนทำโครงการนำเสนอแนวคิด และขั้นตอนการดำเนินงาน พร้อมทั้งให้ได้ปฏิบัติจริง เพื่อสร้างสรุควิธีการหาความรู้ด้วยตนเอง
5. การจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ รู้จักแยกแยะ เชื่อมโยงเป็นระบบ กล้าแสดงออก ใช้เหตุผลในการรับฟังความคิดเห็น และประเมินผลร่วมกัน ทั้งนี้ครูต้องส่งเสริม จัดสภาพแวดล้อมและอำนวยความสะดวกให้เกิดสิ่งเหล่านี้บนพื้นฐานว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้

กรมวิชาการ ได้เสนอแนวการสอนของ รศ.ดร.ทศนา เขมมณี ในเรื่องแนวทางการจัดการเรียนการสอนแนว CIPPA Model มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย 5 ทฤษฎี คือ (สำนักทดสอบทางการศึกษา, 2539)

1. Construction การสร้างแนวความรู้ตามแนว Constructivism ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง

2. Interaction ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอน สื่อ เพื่อนและสิ่งแวดล้อม

3. Physical Participation การมีส่วนร่วมทางร่างกาย

4. Process Learning การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ

5. Application การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

นอกจากนี้ ยังมีนักการศึกษาและนักวิชาการ ได้นำเสนอแนวทางการเรียนการสอนเพื่อให้ตรงตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้หลากหลายแนวทาง ดังนี้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542) นำเสนอ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เป็นการนำเอาความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันมาผสมผสานกัน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประโยชน์สูงสุด โดยเน้นองค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชา และเน้นที่การสร้างความรู้ของผู้เรียนมากกว่าเนื้อหาโดยตัวครู แบ่งได้ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ดังนี้

แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ทำโดยกำหนดหัวข้อ (Theme) ขึ้นมาแล้วนำความรู้จากวิชาต่าง ๆ มาเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับหัวเรื่อนั้น บางครั้งเรียกการบูรณาการแบบนี้ว่า สหวิทยาการแบบมีหัวข้อ (Thematic Interdisciplinary Studies) หรือแบบสหวิทยาการแบบเน้นประยุกต์ใช้ (Application – First Approach)

แบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นการนำเรื่องที่ต้องการจะบูรณาการไปสอดแทรก (Infusion) ในวิชาต่างๆ บางครั้งเรียกการบูรณาการแบบนี้ว่า การบูรณาการแบบเน้นเนื้อหา (Discipline – First Approach) ลักษณะสำคัญของการบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน มีดังนี้

1. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้
2. เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการด้านความรู้และจิตใจ
3. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และการปฏิบัติ
4. เป็นการบูรณาการระหว่างสิ่งที่มีอยู่ในห้องเรียนกับสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตจริง

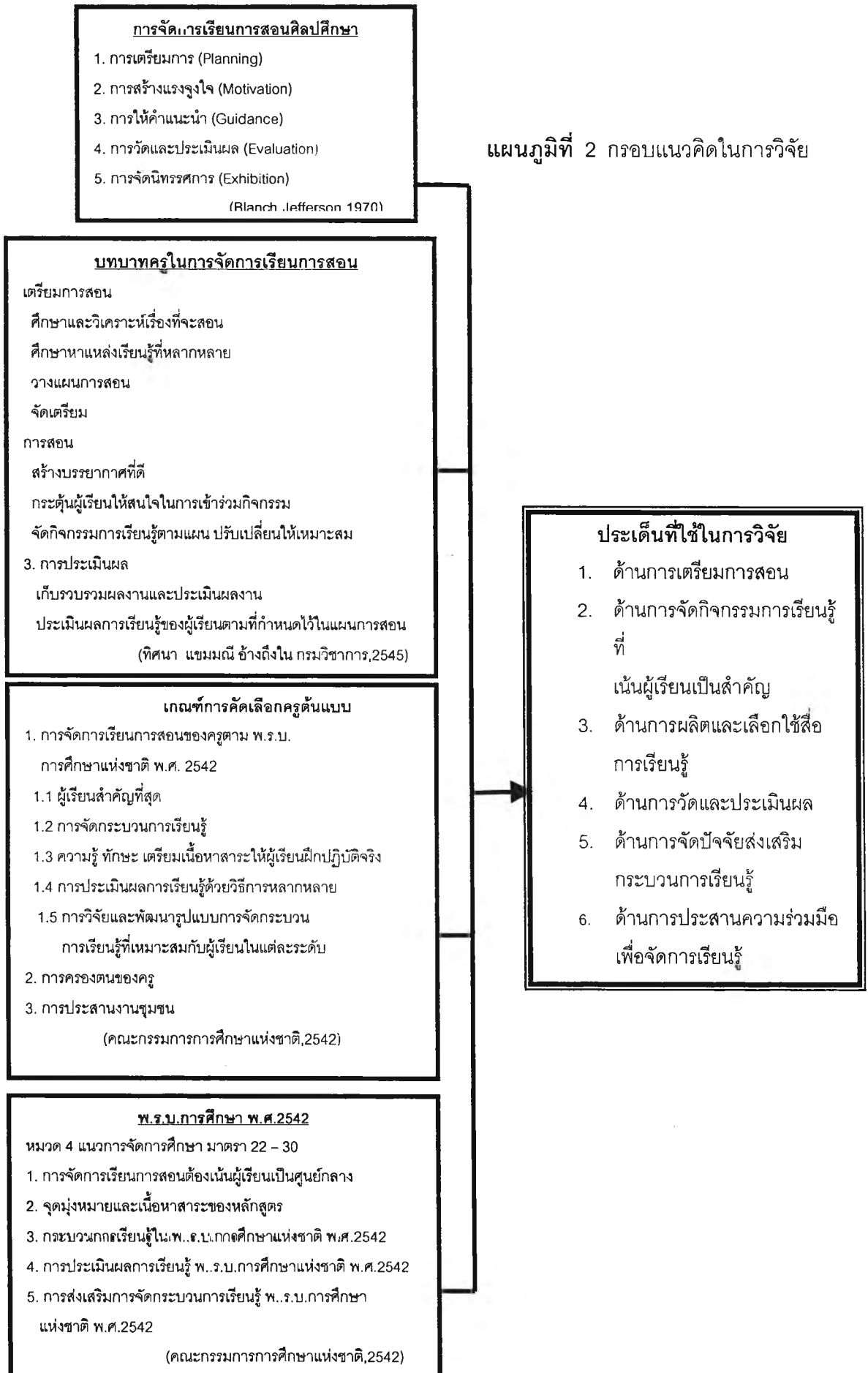
การสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้โดยผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง จะเป็นแนวทางให้เยาวชนของชาติสามารถสะสมองค์ความรู้ได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนที่พึงปรารถนาในอนาคต ควรเป็นผู้เรียนที่มีทักษะการคิดระดับสูง ทั้งนี้เพราะทักษะการคิดเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ และสามารถที่นำความรู้ไปบูรณาการใช้ในการดำรงชีวิต บทบาทของครูผู้สอนจะต้องรู้และพัฒนาผู้เรียนในเรื่องทักษะการคิด ไตร่ตรอง และโครงสร้างกระบวนการคิดให้เกิดในตัวผู้เรียน สิ่งสำคัญที่สุด ผู้สอนต้องเชื่อมั่นในความรับผิดชอบของผู้เรียน ในการที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและเกิดความมั่นใจว่ามีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติของผู้เรียน จะก่อให้เกิด

ความเพลิดเพลิน เห็นคุณค่าในการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ต้องเน้นให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ด้วยสมอง ด้วยกาย และด้วยใจ ให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง โดยการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ จินตนาการ ความงาม ปัญญาและฐานความจริง (สมศักดิ์สินธุรเวชญ์, 2542)

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดของนักวิชาการ ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน บทบาทครูในการจัดการเรียนการสอน เกณฑ์การประเมินครูต้นแบบ รวมทั้งแนวปฏิบัติในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และหาข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นกรอบที่จะมุ่งเน้นศึกษาในเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. ด้านการเตรียมการสอน
2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. ด้านการผลิตและเลือกใช้สื่อการสอน
4. ด้านการวัดและประเมินผล
5. ด้านการจัดปัจจัยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
6. ด้านการประสานความร่วมมือเพื่อจัดการเรียนรู้

1. ด้านการเตรียมการสอน

การเตรียมการสอน คือ ศึกษาแผนการศึกษาและคู่มือครูก่อนทุกครั้งของครูรวมทั้งจัดทำแผนการสอนร่วม จัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนที่ควรใช้ จัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน และเครื่องมือวัดและประเมินผล (สุมน อมรวิวัฒน์ และ สมพงษ์ จิตระดับ, 2531) จึงกล่าวได้ว่าการเตรียมการสอนของครูเป็นการเตรียมตัวจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้อล่วงหน้าเพื่อที่จะได้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้

การเตรียมการสอนนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะทำให้ครูสามารถรวบรวมและเลือกข้อมูลและเนื้อหาสาระของบทเรียน ช่วยสร้างและเลือกใช้วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน และแบบวัดและประเมินผลได้ถูกต้อง ช่วยจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และเป็นไปตามลำดับขั้นตอน สามารถป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อีกทั้งยังช่วยให้สามารถติดต่อประสานงานกับบุคคลกรและแหล่งวิทยาการอื่นได้ดี และครูคนอื่นสามารถนำแผนการสอนที่เตรียมไว้ไปใช้สอนแทนได้เมื่อมีเหตุจำเป็น อีกทั้งยังเป็นการเตรียมตัวของผู้สอนและผู้เรียนอีกด้วย (สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528) ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง ครูต้องมีบทบาทเตรียมการและดำเนินการด้านต่าง ๆ ให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้อบรรลุเป้าหมาย ดังนี้ (ทศนา แคมมณี อ่างถึงโน พจมาศ ชุมพลอย, 2540)

1. การเตรียมตนเอง ครูต้องเตรียมตนเองให้พร้อมสำหรับบทบาทของแหล่งความรู้ ซึ่งต้องคอยให้คำอธิบาย คำแนะนำ คำปรึกษา ให้ข้อมูลความรู้ที่ชัดเจนแก่ผู้เรียน รวมทั้งแหล่งความรู้ที่แนะนำให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้

2. การเตรียมแหล่งข้อมูล เมื่อบทบาทครูไม่ใช่ผู้บอกเล่ามวลประสบการณ์ความรู้ อีกต่อไป ครูจึงต้องเตรียมแหล่งข้อมูลความรู้แก่ผู้เรียน ทั้งในรูปแบบของสื่อการเรียนการสอน ใบความรู้และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมในห้องเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่มีข้อมูลความรู้ สามารถเลือกศึกษา ค้นคว้าตามความต้องการ หรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์สื่อ ห้องสมุด ห้องโสตทัศนศึกษา

3. การเตรียมกิจกรรมการเรียน บทบาทของครูก่อนการเรียนทุกครั้งคือ การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด ครูต้องวิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อให้ได้สาระสำคัญและเนื้อหาข้อความรู้ อันจะนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนรู้ที่กำหนด

4. การเตรียมสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เมื่อออกแบบหรือกำหนดกิจกรรมการเรียนแล้ว ครูต้องพิจารณาและกำหนดการใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ใดเพื่อให้กิจกรรมการเรียนการสอนดังกล่าวบรรลุผล แล้วจัดเตรียมให้พร้อม

5. การเตรียมการวัดและประเมินผล บทบาทในด้านการเตรียมการอีกประการหนึ่งคือ การเตรียมการวัดให้ตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ และครอบคลุมในส่วนของกระบวนการที่เกิดขึ้น คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย

โดยสรุป การเตรียมการสอนของครูเป็นปัจจัยสำคัญที่จะต้องช่วยให้การเรียนการสอนเกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริง เพราะเป็นการเตรียมสิ่งต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้าและถือเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หากครูต้องการจะจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูจะต้องให้โอกาสผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ นั้น มาก ๆ (ทิตนา แชนมณี อ้างถึงในกรมวิชาการ, 2545) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะ ตลอดจนเจตคติที่ต้องการไปสู่ผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจะเกิดประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้น กิจกรรมการเรียนการสอนจึงเป็นหัวใจสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้นให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน จนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ อภรณ์ ใจเที่ยง (2540) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้สอนทราบว่าสอนได้อย่างไร ใช้วิธีการใดในการเสนอหรือสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งจะต้องใช้วิธีการที่เหมาะสม อาจใช้วิธีเดียวหรือหลายวิธีในการสอนแต่ละครั้ง โดยจะต้องเป็นวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาวิชากับผู้เรียน กับสภาพห้องเรียนและสอดคล้องกับจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จึงเป็นองค์ประกอบของกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ไม่ควรมองข้าม

กรมวิชาการ (2535) ได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ไว้ว่า การดำเนินการต่าง ๆ ในโรงเรียน ทั้งโดยครูและนักเรียน เป็นวิธีสอนหรือเทคนิคในการสอน เช่น การสอนให้นักเรียนค้นคว้า อภิปราย การอบรม การสาธิต การปฏิบัติงาน การจัดนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่ ฯลฯ

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2537) กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึงการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยผู้เรียนเป็นผู้แสดงการกระทำ หรือครูหรือนักเรียนเป็นผู้กระทำร่วมกัน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือการที่ครูและนักเรียนได้กระทำหรือปฏิบัติหรือร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุด

ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หากครูต้องการจะจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูจะต้องให้โอกาสผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่นั่นมาก ๆ (ทิสนา แคมมณี อ้างถึงในกรมวิชาการ, 2545) ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูและผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับมวลประสบการณ์ให้ได้มากที่สุด การที่ครูจะจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ได้ผลดีสูงสุดนั้น ต้องให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ หากผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมาก ผู้เรียนก็จะเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้มากและควรจะมีการเรียนรู้ที่ดีตามมา ทิสนา แคมมณี อ้างถึงใน กรมวิชาการ (2545) จึงได้เสนอแนวคิดในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย
2. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางสติปัญญา
3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางสังคม
4. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางอารมณ์

วุฒิ วัฒนสิน (2542) กล่าวว่า ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางสรุปได้ดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจค้นพบความรู้ด้วยตนเอง
2. เป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีบทบาทมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด
3. เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์แก่กันและกันมากที่สุด
4. เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการ (Process) ควบคู่ไปกับผลงาน (Product)
5. เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

ครุต้นแบบ ปี 2541 และ ปี 2542 ได้เสนอแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) ดังนี้

1. เน้นกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รู้จักตนเอง รู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักวิพากษ์หาความรู้ด้วยตนเองและศึกษาหาความรู้ร่วมกับผู้อื่น

2. เน้นการปฏิบัติจริง ทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจัดกิจกรรมตามความสนใจ ให้อาจารย์วางแผนการเรียนร่วมกัน เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้นักเรียนได้พัฒนาตามศักยภาพของตนเอง ฝึกนักเรียนให้เป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี เน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

3. จัดการเรียนการสอนตามสภาพจริงของผู้เรียน เริ่มตั้งแต่ใกล้ตัวจนถึงสังคมโลก และประเมินผลตามสภาพจริงโดยเน้นความสำเร็จของผู้เรียน พิจารณาตัวบ่งชี้พฤติกรรม คุณลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ร่องรอยการแสวงหาความรู้ของผู้เรียน ชิ้นงานองค์ความรู้ที่ผู้เรียนนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ

4. ให้ผู้เรียนทำโครงงาน นำเสนอความคิด และขั้นตอนการดำเนินงาน พร้อมทั้งให้ได้ปฏิบัติจริง เพื่อสร้างสรค้องค์ความรู้ด้วยตนเอง

5. การจัดกิจกรรมมุ่งเน้น ให้ผู้เรียนได้เรียน ใฝ่รู้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รู้จักแยกแยะ เชื่อมโยงเป็นระบบ กล้าแสดงออก ใช้เหตุผลในการรับฟังความคิดเห็น และประเมินผลร่วมกัน ทั้งนี้ ครูต้องส่งเสริมจัดสภาพแวดล้อมและอำนวยความสะดวกให้เกิดสิ่งเหล่านี้บนพื้นฐานว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้

กล่าวโดยสรุป การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ควรเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีการพัฒนาหรือมีส่วนร่วม ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้กับสภาพการณ์ต่างๆและสอดคล้องกับวัย วุฒิภาวะและความสนใจของผู้เรียน สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดได้อย่างเต็มที่ ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว กระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงออกมีส่วนร่วมในการค้นหาวิธีการแก้ปัญหาและการแสวงหาคำตอบอย่างมีเหตุผล กิจกรรมการเรียนรู้จึงควรมีความน่าสนใจ ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีแก่ห้องเรียนและผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

3. ด้านการผลิตและเลือกใช้สื่อการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ได้นั้น สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ครูถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน ให้มีความรู้ความเข้าใจการเรียนการสอนได้ดีขึ้นและเร็วขึ้น ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สื่อการสอนในความหมายเดิม มักจะใช้ "สื่อการสอนหรือสื่อการเรียนการสอน จากแนวคิดการปฏิรูปการเรียนรู้ ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงมีการใช้คำ "การเรียนรู้" ในความหมายของ "การเรียนการสอน" จากเดิม "สื่อการเรียนการสอน" หรือ "สื่อการสอน" จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า "สื่อการเรียนรู้" เพื่อให้สอดคล้องกับ

การจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ ใน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ดังกล่าว ได้มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของ"สื่อการเรียนการสอน" หรือ "สื่อการเรียนรู้" ไว้ ดังนี้

กรมวิชาการ (2535) ได้ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ว่า หมายถึง เครื่องมือ ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ที่จะมาสนับสนุนการสอน ได้รับความสนใจของผู้เรียน ทำให้เกิดความจำได้ดียิ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้แก่ ของจริง ของจำลอง แผนภูมิ แผนภาพ บัตรคำ บัตรงาน โสตทัศนอุปกรณ์ เศษวัสดุ เหลือใช้ต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ครูใช้เป็นสื่อกลางในการจัดการเรียนการสอน ล้วนแต่เป็นสื่อการสอนทั้งสิ้น เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจเป็นบุคคล เหตุการณ์ วัสดุ อุปกรณ์ กิจกรรม วิธีการต่าง ๆ เป็นต้น

กิดานันท์ มลิทอง (2536) กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึงตัวกลางที่ช่วยนำและถ่ายทอดข้อมูลความรู้จากผู้สอนหรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เป็นสิ่งช่วยอธิบายและขยายเนื้อหาบทเรียนให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น เพื่อบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนที่ตั้งไว้

กรมวิชาการ (2540) ได้แบ่งสื่อการเรียนการสอนออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ประเภทวัสดุ ได้แก่ ซอติก สี่ แผนภาพ แผนภูมิ ภาพถ่าย สไลด์ แถบบันทึกเสียง แถบบันทึก ภาพและเสียง หนังสือ ฯลฯ
2. ประเภทอุปกรณ์ ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องฉายภาพยนตร์ วิทยู โทรทัศน์ เครื่องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ
3. ประเภทเทคนิค วิธี ได้แก่ ระบบการสอนแบบต่าง สถานฝึกงานต่าง ๆ
4. ประเภทสิ่งพิมพ์

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) กล่าวว่า สื่อการสอนที่ใช้ในวิชาศิลปศึกษา จะต้องทำหน้าที่ 3 อย่างคือ

1. สื่อการสอนที่เสนอให้ผู้เรียนได้รับรู้ แล้วช่วยขยายความรู้ ความคิด และความเข้าใจ และผลจากการรับรู้นั้น จะเป็นผลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะโดยตรงหรือไม่ก็ได้ สื่อการสอนในลักษณะนี้ คือ สื่อวัสดุ สื่ออุปกรณ์ และการสาธิตของครูผู้สอน สื่อการสอนเหล่านี้จะช่วยขยายเนื้อหาสาระทางศิลปะ และเมื่อถึงโอกาสที่ผู้เรียนปฏิบัติงานศิลปะ ความรู้ความคิดและความเข้าใจนั้นอาจมีผลทางด้านเนื้อหาและรูปแบบด้วย
2. สื่อการสอนที่เสนอให้ผู้เรียนเพื่อเป็นสื่อตลใจในการแสดงออก และสร้างสรรค์ศิลปะ สื่อการสอนในลักษณะนี้จะทำหน้าที่กระตุ้นการรับรู้ถึงรูปแบบและเนื้อหา กระตุ้นให้เกิดความคิดจินตนาการ และการแสดงออกเป็นผลงานทางศิลปะ สื่อการสอนชนิดนี้ คือ สื่อตลใจ เช่น คนหุ่นนิ่ง ทิวทัศน์ เป็นต้น

3. สื่อการสอนที่เสนอให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติแล้วเกิดความรู้ ความคิดและความเข้าใจขึ้น ผลจากการปฏิบัติคือ ผลการปฏิบัติหรือผลงานศิลปะตามเป้าหมายของสื่อการสอน สื่อการสอนชนิดนี้คือ การทดลอง การปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ ซึ่งเสนอสื่อจะมีภาพเป็นนามธรรมและปฏิบัติงานด้วยสื่อวัสดุที่เป็นนามธรรม

สื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำว่า "สื่อ" (media) เป็นคำที่มาจากภาษาละติน แปลว่า ระบาย หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เมื่อมีการนำสื่อมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนก็เรียกสื่อนี้ว่า "สื่อการเรียนการสอน" (Instructional Media) หมายถึง สื่อชนิดใดก็ตามที่บรรจุเนื้อหาหรือสาระการเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนและผู้เรียนใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้เนื้อหาหรือสื่อนั้น ๆ

การเรียนการสอนในภาพลักษณ์เดิม ๆ มักจะเป็นการถ่ายทอดสาระความรู้จากครูผู้สอนไปยังผู้เรียน โดยใช้สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะและประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียน ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ อย่างหลากหลาย สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ สื่อที่นำมาใช้เพื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงเรียกว่า " สื่อการเรียนรู้ " ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่รอบตัว ไม่ว่าจะ เป็นวัสดุ ของจริง บุคคล สถานที่ เหตุการณ์หรือความคิดก็ตาม ถือเป็นสื่อการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับว่าเราเรียนรู้จากสิ่งนั้น ๆ หรือนำสิ่งนั้น ๆ เข้ามาสู่การเรียนรู้ของเราหรือไม่

(คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

ประเภทของสื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้สามารถจำแนกออกตามลักษณะได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่แสดงหรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่าง ๆ โดยใช้ตัวหนังสือที่เป็นตัวเขียนหรือตัวพิมพ์เป็นสื่อในการแสดงความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์มีหลายชนิด ได้แก่ เอกสาร หนังสือเรียน หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร บันทึกรายงาน ฯลฯ

2. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้นใช้ควบคู่กับเครื่องมือไฮเทคทันสมัย หรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น แถบบันทึกภาพพร้อมเสียง (วีดิทัศน์) แถบบันทึกเสียง ภาพนิ่ง สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้ สื่อเทคโนโลยี ยังหมายรวมถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การใช้ อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นต้น

3. สื่ออื่น ๆ นอกเหนือจากสื่อ 2 ประเภทที่กล่าวไปแล้ว ยังมีสื่ออื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยี สื่อดังกล่าวนี้ ได้แก่

3.1 บุคคลหมายถึงบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ไปสู่บุคคลอื่น เช่น บุคลากรในห้องปฏิบัติการ แพทย์ ตำรวจ นักธุรกิจ เป็นต้น

3.2 ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ ปრაกฏการณ์ ห้องปฏิบัติการ เป็นต้น

3.3 กิจกรรม / กระบวนการ หมายถึงกิจกรรมหรือกระบวนการที่ผู้สอนและผู้เรียนกำหนดขึ้นเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ ใช้ในการฝึกทักษะซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น บทบาทสมมติ การสาธิต การจัดนิทรรศการ การทำโครงการ เกม เพลง เป็นต้น

3.4 วัสดุ เครื่องมือและอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง สถิติ รวมถึงสื่อประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ เครื่องมือช่าง เป็นต้น

(กรมวิชาการ, 2544)

หลักการและแนวคิดของสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตร

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษามุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่น ๆ สื่อที่จะนำมาใช้เพื่อจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรจะมีลักษณะ ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2544)

1. เน้นสื่อเพื่อการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองทั้งของผู้เรียนและผู้สอน
2. ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำหรือพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง รวมทั้งนำสื่อ ที่มีอยู่รอบตัว มาใช้ในการเรียนรู้
3. รูปแบบของสื่อการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้การเรียนรู้ เป็นไปอย่างมีคุณค่า กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดเวลา

ฉะนั้น สื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษา จึงไม่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะหนังสือเรียนเท่านั้น ผู้เรียนและผู้สอนสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อทุกประเภท อย่างไรก็ตาม สื่อที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ควรมีความสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้และศักยภาพของผู้เรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดสาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ สื่อการเรียนรู้ไว้หลายมาตรา โดยเฉพาะ หมวด 9 ที่ว่าด้วยเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา กระทรวง ศึกษาธิการ ได้วิเคราะห์สาระสำคัญของ พ.ร.บ. การศึกษา ดังกล่าวแล้ว เห็นว่า ควรกำหนดให้มี นโยบายในเรื่องของสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรให้สอดคล้องกับ พ.ร.บ. แห่งชาติ โดยกำหนดนโยบาย การผลิต พัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งมีสาระสำคัญว่า

“กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการ ศึกษาทุกประเภท ทุกสาระการเรียนรู้และทุกช่วงชั้น โดยเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันการผลิตอย่าง เสรีและเป็นธรรมและส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษามี และใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อ การศึกษาที่มี คุณภาพในกระบวนการเรียนการสอน” (กรมวิชาการ, 2544)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ในการผลิตและการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้นั้น ต้องเลือกใช้สื่อให้ เหมาะสมกับสภาพของนักเรียน สถานที่ ห้องถิ่นและกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนและสามารถที่จะเป็น ตัวกลางนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สัมฤทธิ์ผล

4. ด้านการวัดและประเมินผล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตราที่ 26 : การประเมินผล การเรียนรู้ จะพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ สังเกตพฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่กันไปตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ ดังนั้น การวัด และการประเมินผลจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการศึกษา และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา การเรียนการสอน เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยในการวินิจฉัยผู้เรียน ผลจากการวัดและประเมินผล จะช่วยให้ครูนำมาวางแผนในการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องตรงกับความเป็นจริงและแก้ปัญหา ได้ถูกต้อง ซึ่งทำให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและทำให้ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการวัดและประเมินผล ไว้ ดังนี้

อุทุมพร ทองอุไทย อ่างถึงโน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ให้ความหมายของการวัดว่า เป็นกระบวนการที่นำตัวเลขหรือสัญลักษณ์มาเกี่ยวข้องกับลักษณะหรือคุณสมบัติของวัตถุ คน หรือสิ่งของที่จะวัด

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2520) ได้ให้ความหมายของการประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน

อำเภอ ตีรณสาร (2543) ได้กล่าวถึงการวัด และการประเมินผล ไว้ว่า

การวัด (Measurement) คือ การระบุผลการเรียนออกมาเป็นหน่วยที่นับได้ หรือเชิงปริมาณ โดยทั่วไป มักใช้ในการตัดสินผลงานรายครั้งย่อยหรือผลงานตามลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ตามรายการที่ได้ระบุไว้

การประเมินผล (Evaluation) คือ การนับผลที่นับได้ในเชิงปริมาณ มาตีค่า และสรุปเป็นระดับในเชิงคุณภาพ ระบบที่ใช้ขึ้นขึ้นอยู่กับผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดขึ้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับระบบที่โรงเรียนใช้อยู่ ตัวอย่างเช่น (A B C D F) หรือ ระบบค่า (มาก ดี ปานกลาง พอใช้ ยังต้องปรับปรุง) ซึ่งอาจนำมาใช้ในการประเมินรายครั้ง

สุลักษณ์ ศรีบุรี อ้างถึงใน ปรียาพร บุชบา (2538) ได้กล่าวถึงแนวทางในการประเมินผลทางศิลปศึกษา ตามแนวพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้านของบลูม (Bloom) คือ

1. ด้านพุทธิพิสัย มีการประเมินเกี่ยวกับความรู้ของเนื้อหาวิชา กระบวนการทำงาน องค์ประกอบศิลป์ ประวัติศาสตร์และสุนทรียภาพ
2. ด้านจิตพิสัย ประเมินเกี่ยวกับความเชื่อมั่นในตนเอง ความสนใจในศิลปะ ความขยันเอาใจใส่ การยอมรับรูปแบบต่าง ๆ ของศิลปะ
3. ด้านทักษะพิสัย ประเมินเกี่ยวกับความสามารถในการใช้วัสดุอุปกรณ์ชนิดของการประเมินผล

กรมวิชาการ (2540) ได้จำแนกตามจุดประสงค์ของการประเมิน แบ่งเป็น 4 ชนิด คือ

1. การประเมินผลก่อนเรียน (Placement Test) เพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐานเดิมของผู้ที่จำเป็นในการเรียนต่อไป ผลการประเมินสามารถนำไปกำหนดจุดประสงค์ของการเรียนให้อยู่ในระดับที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ หรือนำไปใช้ในการปรับพื้นฐานความรู้เดิมให้มั่นคง นอกจากนี้การประเมินผลก่อนการเรียนยังมีประโยชน์อีก 2 ประการ คือ เพื่อตรวจสอบว่าจุดประสงค์ข้อใด ผู้เรียนรู้แล้วจะได้ตัดออกไป ไม่ให้เกิด ความซ้ำซ้อน หรือใช้เป็นข้อมูลในการจัดกลุ่มผู้เรียน และใช้เป็นพื้นฐานสำหรับเปรียบเทียบความก้าวหน้าของการเรียนรู้
2. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงผลการเรียน (Formative Evaluation) กระทำในระหว่างที่มีมีการเรียนการสอนอยู่ เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียน และตรวจสอบประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนการสอน การประเมินผลแบบนี้มีบทบาทในการเสริมกำลังใจของผู้เรียน ในแง่ที่ผู้เรียนได้รู้ความก้าวหน้าของตนเองเป็นระยะ
3. การประเมินผลเพื่อวินิจฉัยข้อบกพร่อง (Diagnostic Evaluation) การประเมินผลชนิดนี้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับชนิดที่ 2 ในการเยียวยาผู้ป่วย แพทย์จะต้องหาสมมุติฐานของโรคก่อน ถ้า

แพทย์ไม่สามารถหาสมมุติฐานของโรคได้ การรักษาก็เป็นการเยียวยาแต่อาการภายนอก ในทำนองเดียวกับการประเมินผลเพื่อวินิจฉัย เป็นสิ่งที่ครูผู้สอนทำกับผู้เรียนที่มีปัญหาทางวิชาการ เพื่อหาจุดบกพร่องของเด็กและหาสาเหตุของปัญหา การประเมินผลเพื่อวินิจฉัยทำให้การสอนของครูผู้สอนมีทิศทางมากขึ้น

4. การประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียน (Summative Evaluation) เป็นการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการสอนในแต่ละระยะ เช่น ตอนสิ้นเทอม กลางปี กลางเทอมและสิ้นปี เป็นต้น

การวัดและประเมินผลการเรียนจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การวัดและประเมินผลที่กำหนด ซึ่งในหลักเกณฑ์ที่ครูสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวัดและประเมินผลนั้น สรุปได้ว่าการวัดและประเมินผลนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าองค์ประกอบด้านอื่น ๆ และเป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าในวิชานั้น ๆ ในด้านการจัดการเรียนการสอน ผู้สอน กิจกรรมและผู้เรียน การวัดและประเมินผลยังสามารถบ่งบอกถึงคุณภาพของผู้เรียนแต่ละคนได้เป็นอย่างดี

การประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

การประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นกระบวนการตรวจสอบการเรียนรู้และพัฒนาการต่าง ๆ ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร เพื่อนำผลไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุมาตรฐานที่กำหนดไว้ และใช้เป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินผลการเรียน สถานศึกษาจะต้องรับผิดชอบการวัดและประเมินผลการเรียนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ให้ผลการประเมินผลถูกต้องตามสภาพความรู้ความสามารถที่เป็นจริงของผู้เรียน ในขณะเดียวกันการดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา จะต้องมีการจัดการเป็นระบบและกระบวนการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ สามารถรองรับการตรวจสอบภายในและการตรวจสอบภายนอกตามระบบประกันคุณภาพการศึกษาได้

ดังนั้น กรมวิชาการ (2544) ได้เสนอแนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งสอดคล้องนโยบายการปฏิรูปการศึกษาแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ดังนี้

หลักการวัดและประเมินผลการเรียน

1. สถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบประเมินผลการเรียนของผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม
2. การวัดและประเมินผลการเรียนต้องสอดคล้องและครอบคลุมมาตรฐานการศึกษา ที่กำหนดในหลักสูตร

3. การประเมินผลประกอบด้วย การประเมินเพื่อปรับปรุงพัฒนาการของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนและการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียน
4. การประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ต้องดำเนินการด้วยวิธีที่หลากหลายเหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการวัด ธรรมชาติของวิชา และระดับช่วงชั้นของผู้เรียน
5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถตรวจสอบผลการประเมินผล การเรียนได้
6. ให้มีโอกาเทียบโอนผลการเรียนระหว่างสถานศึกษาและรูปแบบการศึกษาต่าง ๆ
7. ให้สถานศึกษาจัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษา เพื่อเป็นหลักฐานการประเมินผล การเรียน รายงานผลการเรียนและเป็นหลักฐานแสดงวุฒิและรับรองผลการเรียนของผู้เรียน (ผู้สอนจัดการเรียนการสอน ตรวจสอบพัฒนาการของผู้เรียนและประเมินผลสรุปผล ลัมฤทธิ์ของผู้เรียน ด้วยวิธีการหลากหลายตามสภาพจริง โดยนำผลการเรียนรู้อะหว่างเรียน ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับตัดสินผลการเรียนรายวิชา)

แนวดำเนินการประเมินผลการเรียน

เพื่อให้การวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาต่าง ๆ มีหลักเกณฑ์ในการ ตรวจสอบผลการเรียนและพัฒนาการของผู้เรียนร่วมกัน ให้การประเมินผลการเรียนสอดคล้องกับ กระบวนการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และให้ข้อมูลผลการประเมินผลการเรียนของ ผู้เรียนทุกคนมีความหมายตรงกัน สามารถใช้ส่งต่อระหว่างสถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ อย่าง มีประสิทธิภาพ จึงกำหนดหลักเกณฑ์การประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา ดังนี้

การประเมินผลการเรียนสาระการเรียนรู้ เป็นการประเมินผลการเรียนรู้และพัฒนาการ ของผู้เรียน ในการเรียนสาระการเรียนรู้รายวิชาต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณธรรมค่านิยม ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังหรือไม่ โดยดำเนินการ ดังนี้

1. ประเมินและตัดสินผลการเรียนเป็นรายวิชา โดยยึดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเป็น เป้าหมาย
2. ประเมินผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นการประเมินสภาพจริง โดยดำเนินการ ควบคู่ไปกับการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง
3. ตัดสินผลการเรียนโดยประมวลจากผลการประเมินระหว่างเรียน การประเมินผลงาน และการทดสอบด้วยแบบทดสอบต่าง ๆ แล้วตัดสินตามเกณฑ์ที่แต่ละสถานศึกษากำหนดให้ เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษา

4. รายงานผลการประเมิน ให้เป็นไปตามระบบที่สถานศึกษากำหนด ซึ่งจะเลือกรายงานด้วยระบบผ่าน / ไม่ผ่าน (ได้ / ตก) หรือระดับผลการเรียนเป็นตัวเลข ตัวอักษร หรือ ร้อยละก็ได้

5. ช่อมเสริมผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน และให้เรียนซ้ำในรายวิชาที่ช่อมเสริมไม่สำเร็จ หรือไม่เข้ารับการช่อมเสริมตามเงื่อนไขที่สถานศึกษากำหนด

6. สถานศึกษา สะสมผลการเรียนแต่ละรายวิชาของผู้เรียน และอนุมัติให้ผู้เรียนที่มีผลการเรียนได้รายวิชาต่าง ๆ ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ครบถ้วน ตามเกณฑ์การจบช่วงชั้นของสถานศึกษา เป็นผู้ผ่านช่วงชั้นนั้น

(กรมวิชาการ, 2544)

การประเมินการร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นการประเมินความสามารถและพัฒนาการของผู้เรียน ในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยดำเนินการ ดังนี้

1. อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรม เป็นผู้ประเมินและตัดสินการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน เป็นรายกิจกรรม

2. สถานศึกษา กำหนดจุดประสงค์ของกิจกรรมแต่ละกิจกรรม และเกณฑ์การประเมินกิจกรรม

- เกณฑ์ตัดสินการผ่านจุดประสงค์ของกิจกรรม
- เกณฑ์ตัดสินเวลาร่วมกิจกรรม
- ระบบการรายงานผลการตัดสินการประเมินกิจกรรม

3. อาจารย์ที่ปรึกษาดำเนินการประเมินผู้เรียนระหว่างปฏิบัติกิจกรรม และเมื่อสิ้นสุดกิจกรรม เน้นการประเมินสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย

4. ประมวลผลการปฏิบัติกิจกรรม และตัดสินการผ่านกิจกรรมตามเกณฑ์ที่กำหนด

5. ช่อมเสริมผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินกิจกรรมในส่วนที่บกพร่อง แล้วประเมินใหม่ จนกว่าจะผ่านเกณฑ์การประเมินครบถ้วนจึงผ่านกิจกรรม

6. สถานศึกษาสะสมการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนแต่ละคน และอนุมัติให้ผู้ที่มีผลการปฏิบัติกิจกรรมครบถ้วนตามเกณฑ์การจบช่วงชั้นของสถานศึกษาได้ผ่านช่วงชั้น

การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นการประเมินพัฒนาการด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของผู้เรียนตามที่สถานศึกษากำหนด (กรมวิชาการ, 2544) โดยมีแนวดำเนินการ ดังนี้

1. กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษา
2. ดำเนินการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยกำหนดให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
3. กำหนดเกณฑ์และแนวทางการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์แต่ละประการ
4. ดำเนินการประเมินผู้เรียนจากพฤติกรรมจริงอย่างต่อเนื่อง
5. สรุปผลการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ
6. สรุปตัดสินให้ผู้เรียนที่มีพัฒนาการของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดีสม่ำเสมอ ผ่านเกณฑ์การผ่านช่วงชั้น โดยรายงานผลการประเมิน ดังนี้

ดีเยี่ยม หมายถึงผ่านเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด ในระดับที่สามารถเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนทั่วไป

ดี หมายถึง ผ่านเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด โดยประพฤติดีตามปกติ

ควรปรับปรุง หมายถึง ไม่ผ่านเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

7. ให้ผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์การผ่านช่วงชั้น เข้ารับการอบรมและทำกิจกรรมความดีชดเชย เมื่อปฏิบัติครบถ้วนแล้ว จึงจะได้เลื่อนช่วงชั้นและให้รับการรายงานผลการประเมินใหม่ ดังนี้

“ผ่านเกณฑ์การประเมิน” หมายถึงการได้รับการส่งเสริมให้ผ่านการประเมิน

การวัดและประเมินผลการเรียนจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การวัดและประเมินผลที่กำหนด ซึ่งในหลักเกณฑ์ที่ครูสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวัดและประเมินผลนั้น สรุปได้ว่าการวัดและประเมินผลนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าองค์ประกอบด้านอื่น ๆ และเป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าในวิชานั้น ๆ ในด้านการจัดการเรียนการสอน ผู้สอน กิจกรรมและผู้เรียน การวัดและประเมินผลยังสามารถบ่งบอกถึงคุณภาพของผู้เรียนแต่ละคนได้เป็นอย่างดี

5. ด้านการจัดปัจจัยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

จาก พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตราที่ 25 กล่าวว่า บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ มาตราที่ 27 และ 28 การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ หลักสูตรต้องมีความหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยสาระของหลักสูตรทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ

ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม

สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์ (2539) กล่าวว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ต้องอาศัยปัจจัยที่ส่งเสริมหลายด้านเช่น

1. ตัวผู้เรียน ได้แก่ วุฒิภาวะ ความพร้อม ประสบการณ์เดิม อายุ แรงจูงใจ ระดับสติปัญญา อารมณ์ชอบ สภาพร่างกาย
2. บทเรียน ได้แก่ ความยากง่ายของบทเรียน ความยาวของบทเรียน การตีความหมายของบทเรียน
3. การจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีและรวดเร็ว มีหลัก 4 ประการ คือ
 - 3.1 ต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยตรง
 - 3.2 ต้องแจ้งผลการสอบและข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการเรียนให้ผู้เรียนทราบทันทีว่าผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนมากน้อยแค่ไหนและต้องแก้ไขข้อบกพร่องให้ผู้เรียนมีพื้นฐานในการเรียนหน่วยถัดไป
 - 3.3 ต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสประสบความสำเร็จในการเรียน
 - 3.4 ต้องพยายามแบ่งหรือขอยสิ่งที่จะเรียนรู้ให้เป็นขั้นตอนเล็ก ๆ

สำนักงานคณะกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้ (2543) ได้กล่าวถึงปัจจัยในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิด ทำ สร้างสรรค์ โดยที่ครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อ และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน
2. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความพร้อมของร่างกายและจิตใจและสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง
3. สาระของการเรียนรู้มีความสมดุลเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการ จะต้องทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีและความสุขในการเรียน
4. แหล่งการเรียนรู้มีหลากหลายและเพียงพอ ที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัด ความสนใจ
5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ ถักทอความคิด พิชิตปัญหาพร้อมกัน

6. ศิษย์มีความศรัทธาต่อตัวครูผู้สอน สารที่เรียนรู้ทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ ครูต้องมีความเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้และมีวิธีการที่แตกต่างกัน

7. สารและกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน จนผู้เรียนสามารถนำผลจากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

8. กระบวนการเรียนรู้มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชุมชน ครอบครัวยุทธศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้รับผลประโยชน์จากการเรียนสูงสุด

จากข้อความดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและยังเป็นปัจจัยที่พัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ รู้จักตนเองและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ และสามารถเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีได้ โดยอาศัยชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้

6. ด้านการประสานความร่วมมือเพื่อจัดการเรียนรู้

มาตราที่ 29 ของ หมวด 4 ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กล่าวว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์การเอกชน องค์การวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหาวิธีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชน

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจะต้องร่วมมือกัน ตั้งแต่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาโดยตรง ครอบครัวยุทธศาสตร์หน่วยงานราชการ องค์การเอกชน รวมทั้งผู้เรียน เพื่อปฏิรูปวัฒนธรรม การเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อผู้เรียน เปลี่ยนบทบาทตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ ใฝ่เรียน ใฝ่รู้และมีความสุขในการเรียนรู้ของตน

การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเกิดขึ้นและดำรงอย่างยั่งยืนได้ ต้องอาศัยการประสานความเข้าใจ และความร่วมมือสนับสนุนอย่างจริงจัง ต่อเนื่องของทุกฝ่าย(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, มปป.) โดยมีหลักการสำคัญคือ บุคคล หน่วยงานและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ ต้องตระหนักถึงความจำเป็นและเห็นความสำคัญที่จะต้องดำเนินการ รวมทั้งร่วมมือกันวางแผน ดำเนินการ ประเมินและปรับปรุงการพัฒนางาน

การสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยืดผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเป็นวิธี การหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนที่ยืดผู้เรียนเป็นสำคัญสัมฤทธิ์ผล ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (มปป.) ได้เสนอไว้ว่า การสร้างแนวร่วมหรือเครือข่ายการทำงานจะทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีการตื่นตัว สนใจ ร่วมมือกันเพื่อดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ วิธีการสร้างเครือข่ายเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ นั้น ต้องดำเนินการที่ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์หลายอย่าง อย่างสมดุล ด้วยเรื่องของการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้น และด้วยกลุ่มที่เป็นเครือข่ายมีหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันในหลายลักษณะ การดำเนินการสร้างเครือข่าย มีดังนี้

1. วิเคราะห์กลุ่มเครือข่ายและสื่อที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ต้องเลือกสื่อและกิจกรรมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดการตื่นตัว สนใจ ยอมรับและพร้อมที่จะมาร่วมมือ

2. ดำเนินการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์เป็นระยะ ๆ ทั้งก่อนดำเนินการและระหว่างดำเนินการ โดยใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น การสร้างความคาดหวังของสังคม การใช้ข้อความที่กระทบความรู้สึกและทำลาย ให้คิดวิพากษ์วิจารณ์ต่อการสร้างความรู้สึกร่วมหมู่ ในการดำเนินงานโดยใช้เครื่องหมายที่เป็นสัญลักษณ์ และที่สำคัญการออกแบบสร้างกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน องค์กรและกลุ่มเป้าหมายอื่น เพื่อเป็นการเผยแพร่แนวคิดในการจัดการเรียนรู้วิธีหนึ่ง

สาระสำคัญที่จำเป็นต้องเผยแพร่แก่เครือข่ายการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ ดังนี้

1. เหตุผล ความจำเป็นที่ต้องปฏิรูปการเรียนรู้
2. หลักการและเป้าหมายในการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้
3. แนวทางการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้

จากความสำเร็จในจุดนี้ จะทำให้การจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาทำให้เกิดการประสาน และสัมพันธ์กับชุมชนและท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นตัวช่วยให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนการสอนด้วย ดังนั้นการประสานความความร่วมมือเพื่อจัดการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งที่ควรคำนึงด้วยเช่นเดียวกัน

การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ยืดผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเกิดขึ้นและดำรงอย่างยั่งยืนได้ ต้องอาศัย การประสานความเข้าใจ และความร่วมมือสนับสนุนอย่างจริงจัง ต่อเนื่องของทุกฝ่าย(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, มปป.) โดยมีหลักการสำคัญคือ บุคคล หน่วยงานและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ ต้องตระหนักถึงความจำเป็นและเห็นความสำคัญที่จะต้องดำเนินการ รวมทั้งร่วมมือกันวางแผน ดำเนินการ ประเมินและปรับปรุงการพัฒนางาน

ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) มีขอบข่ายครอบคลุมบุคลากรทุกฝ่ายทั้งในและนอกโรงเรียน ภายในโรงเรียนนอกจากครู และ ผู้บริหาร ยังมีบุคลากรที่สนับสนุนการเรียนการสอน คณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน สถาบันผลิตครู หน่วยงาน องค์กรและสถานประกอบการ รวมทั้งสื่อมวลชน ต่างสามารถร่วมกันสร้างสรรค์การเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ซึ่งกิจกรรมที่บุคคลเหล่านี้ต่างมีบทบาทร่วมกันในปฏิบัติได้ ดังนี้

1. การสำรวจความต้องการ คือสำรวจความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อสร้างหรือกระตุ้นความสนใจ และรู้พื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล
2. การกำหนดมาตรฐาน คือการกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัด ความสนใจ และเรียนได้ตามศักยภาพ
3. การวางแผนการเรียนรู้ คือ การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
4. กิจกรรมการเรียนรู้ คือ วิธีการปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ความรู้จากการคิด วิเคราะห์ วางแผนปฏิบัติจริง
5. การประเมินผล คือ การประเมินประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. การสรุปผลการเรียนรู้ คือ การนำผลจากการประเมินมาใช้เพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องจากการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนการสอน

จึงสรุปได้ว่า การประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้จากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็น ผู้ปกครอง ชุมชนในท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐบาลหรือเอกชน เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับท้องถิ่น ทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาและผู้เรียนอย่างมากมาย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

มงคล แก้วพวงงาม (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปศึกษาในวิทยาลัยครู " มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบทัศนะของอาจารย์ นักศึกษา และครูประจำการที่มีต่อคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของอาจารย์ผู้สอนศิลปศึกษาในวิทยาลัยครู ประชากรที่ใช้ในการวิจัย อาจารย์ที่ทำการสอนศิลปศึกษา ในวิทยาลัยครู จำนวน 47 คน นักศึกษา

เอกศิลปศึกษา จำนวน 116 คน ครูประจำการศิลปศึกษา จำนวน 202 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการสอน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า มีความสำคัญอยู่ในเกณฑ์มาก ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ สามารถอธิบายหลักการในวิชาศิลปะแก่ผู้เรียนได้ชัดเจน จัดเทคนิคการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน บอกวัตถุประสงค์ของการเรียน และการปฏิบัติงานแก่นักศึกษาก่อนลงมือปฏิบัติ
2. ด้านการนิเทศการสอน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ บอกหลักเกณฑ์การวัดผลการฝึกสอนแก่นักศึกษาได้ มีมนุษยสัมพันธ์กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ด้านการให้คำปรึกษา ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ สามารถอธิบายโครงสร้างของหลักสูตรศิลปศึกษาแก่นักศึกษาได้
4. ด้านวิชาการ ทักษะของอาจารย์ที่มีข้อเฉลี่ยมากที่สุด คือ สามารถอภิปรายหรือตอบปัญหาในสาขาวิชาศิลปศึกษาได้อย่างชัดเจน ส่วนทักษะของนักศึกษาและครูประจำการ คือ สามารถอธิบายหลักการจัดภาพได้ดี
5. ด้านบริการชุมชน อาจารย์มีความเห็นว่า อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด ส่วนนักศึกษาและครูประจำการ มีความเห็นในเกณฑ์ปานกลาง
6. ด้านบุคลิกภาพ กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่ามีความสำคัญอยู่ในเกณฑ์มากเป็นส่วนใหญ่ ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดคือมีจรรยาบรรณแห่งอาชีพตน มีน้ำใจและศรัทธาในอาชีพตน

ทวน ภาชีธรรม (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " การศึกษาการสอนภาษาไทยของครูภาษาไทยดีเด่นในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดปัตตานี" ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ครูภาษาไทยดีเด่นที่ได้รับการคัดเลือกจากคุรุสภา จังหวัดปัตตานี ปีการศึกษา 2528 – 2537 ตัวอย่างประชากร ผู้บริหารโรงเรียนที่ครูภาษาไทยดีเด่นทำการสอน จำนวน 7 คน ครูหัวหน้าหมวดภาษาไทย จำนวน 7 คน และนักเรียนที่ครูภาษาไทยทำการสอนอยู่ ในอัตราส่วนร้อยละ 15 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตและศึกษาเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า

ด้านการเตรียมการสอน ครูภาษาไทยดีเด่นมีการเตรียมการสอนล่วงหน้าทุกครั้ง

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ตามวิธีสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา

การจัดบรรยากาศในห้องเรียน จัดเป็นมุมประสบการณ์ การวัดผลประเมินผล ส่วนใหญ่ใช้การสังเกตซักถามขณะสอน

กิจกรรมเสริมหลักสูตร ส่วนใหญ่จัดประกวดด้านต่างๆ

งานด้านอื่นๆ พบว่า ครูภาษาไทย ครูดีเด่น รับผิดชอบงานอื่นๆ นอกเหนือจากการสอนปกติ งานด้านกิจกรรมนักเรียน การแนะแนวในห้องเรียน

คุณลักษณะในการปฏิบัติงานด้านการมีคุณธรรมจริยธรรม และจรรยาบรรณของครูภาษาไทยดีเด่น พบว่า ชยันและกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานเต็มความสามารถ รู้จักออกมทrophy มีเมตตา กรุณา รับผิดชอบ มีวินัย อุดหนุน รักและศรัทธาในอาชีพครู มีความเป็นประชาธิปไตย

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน, สถาบันราชภัฏจະเชิงเทรา โดยคณาจารย์และฝ่ายวิจัย (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนของครูดีเด่น ระดับประถมและมัธยมศึกษา จังหวัดจະเชิงเทรา" กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ครูดีเด่นระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จังหวัดจະเชิงเทรา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและหาค่าเฉลี่ย ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนดีเด่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงที่มีประสบการณ์การสอนตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไป

การจัดการเรียนการสอนจะมีความแตกต่างกันไปตามธรรมชาติหรือคุณลักษณะของกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ ในระดับมัธยมมีการทำงานร่วมกัน คิดเป็น ทำเป็น คิดและวิจารณ์อย่างมีอิสระ แยกแยะสาระได้ วิธีการหรือกระบวนการที่จะทำให้เกิดคุณสมบัติตามที่ หลักสูตรหรือกลุ่มวิชาต้องการ ในระดับมัธยม เน้นกระบวนการกลุ่ม การแก้ปัญหา และกระบวนการสร้างความคิดสร้างสรรค์

แนวความคิดและทฤษฎีผู้สอน ในระดับมัธยมเน้นครูและนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดห้องเรียน แตกต่างตามสภาพวิชา

สื่อและอุปกรณ์ แตกต่างกันตามสภาพวิชา เนื้อหาและสถานการณ์

บทบาทของครูและนักเรียน แสดงบทบาทของตนเองตามสิทธิ หน้าที่และภารกิจ

ปรววรรณ ดวงรัตน์ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " การศึกษาสภาพและปัญหาการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ สาขาทัศนศิลป์ ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติของอาจารย์ และนักศึกษาสาขาทัศนศิลป์ ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ในด้านการวางแผนการสอน การดำเนินการสอน วิธีสอน สื่อการสอน การวัดผลและการประเมินผลสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมของอาจารย์ และด้านความรู้ความเข้าใจทางศิลปะ ลักษณะนิสัยทางการเรียน กระบวนการทำงานศิลปะ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสังคมของนักศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยอาจารย์

ผู้สอนศิลปะภาคปฏิบัติ สาขาทัศนศิลป์ จำนวน 15 คน และนักศึกษาสาขาทัศนศิลป์ จำนวน 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามชนิดเลือกตอบ แบบประเมินค่า แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง และแบบสังเกต ผลการวิจัยพบว่า สภาพด้านการวางแผนการสอน มีสภาพตามความเป็นจริงและมีปัญหาปานกลาง ด้านการดำเนินการสอนอยู่ในระดับมากและเป็นปัญหาปานกลาง ด้านวิธีสอน สื่อการสอนและการวัดประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนของสภาพปัญหาการเรียนศิลปะภาคปฏิบัติของนักศึกษา พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจทางการเรียนศิลปะ มีสภาพตามความเป็นจริงและเป็นปัญหาระดับปานกลาง ด้านลักษณะนิสัยของการเรียนอยู่ในระดับปานกลางและเป็นปัญหาน้อย ด้านกระบวนการทำงานศิลปะอยู่ในระดับมากและเป็นปัญหาปานกลาง ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีสภาพตามความเป็นจริงน้อยและมีปัญหามาก ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคมมีสภาพและปัญหาปานกลาง

ผลการสัมภาษณ์อาจารย์ พบว่า อาจารย์จะคำนึงถึงความแตกต่างกันทางความรู้พื้นฐานของนักศึกษา แผนการสอนจะเน้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาการทางทักษะ ใช้วิธีสอนแบบสาธิต และสัมมนา การวัดและประเมินผลพิจารณาจากพัฒนาการทางศิลปะในแฟ้มสะสมผลงาน สภาพแวดล้อมทางกายภาพยังไม่เหมาะสมสำหรับการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ ขาดการสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและด้านการพัฒนาคุณภาพวิชาการจากผู้บริหาร ผลการสัมภาษณ์นักศึกษา พบว่า นักศึกษามีพัฒนาทางการเรียนรู้สูงขึ้นตามลำดับขั้น ด้านกระบวนการทำงานศิลปะ สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ แบบเป็นระบบ แบบกึ่งเป็นระบบและแบบไม่เป็นระบบ ปัญหาที่พบคือ การขาดห้องจัดนิทรรศการ

ผลการสังเกตสภาพทั่วไปของอาคารสถานที่ พบว่า มีห้องปฏิบัติงานศิลปะแบ่งตามเทคนิควิธีการทางศิลปะ เช่น ห้องจิตรกรรม ห้องประติมากรรม และห้องภาพพิมพ์ มีความพร้อมทางด้านวัสดุอุปกรณ์เพียงพอ

วราศิริ วงศ์สุนทร (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ การเรียนรู้อย่างมีความสุข : การวิจัย วิทยากรณี ครูต้นแบบด้านการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษา ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและพฤติกรรมการสอนของครูต้นแบบ ด้านการเรียนการสอนภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษา โดยการเลือกกรณีศึกษาจากครูต้นแบบที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเลือกไว้เป็นครูต้นแบบ เมื่อ พ.ศ. 2541 การศึกษา ครั้งนี้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาอยู่ในสนาม 9 เดือน โดยเป็นครูผู้ช่วยของครูต้นแบบ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ครูต้นแบบ นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน ครูในโรงเรียนและครูเครือข่ายของครูต้นแบบ การวิเคราะห์ ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัยและนำเสนอข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า ครูต้นแบบมีคุณลักษณะทั้งภายในและภายนอกที่เหมาะสมต่อการได้รับรางวัลและมีรูปแบบการสอนที่บูรณาการมาจากทฤษฎีการเรียนรู้หลาย ๆ ทฤษฎีแล้วนำมาปรับใช้เป็นของตนเอง โดยมีรูปแบบและพฤติกรรมการสอนดังนี้ คือ 1) ครูมีจิตวิญญาณของความเป็นครู ทุ่มเทให้กับงานและเป็นแบบอย่างที่ดีให้ค้บนักเรียนในการประพฤติปฏิบัติตน 2) ครูมีความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กแต่ละบุคคล 3) ครูมีความรอบรู้ในเนื้อหาที่สอน มีการวางแผนและเตรียมการสอนล่วงหน้า 4) ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เข้าใจความสนใจของนักเรียน 5) ครูมีสื่อการสอนที่หลากหลาย ทำง่ายๆ และสอดคล้องกับบทเรียน 6) ครูจัดบรรยากาศและจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 7) ครูใช้วิธีการวัดและประเมินผลนักเรียนอย่างหลากหลาย และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน

จากรูปแบบและพฤติกรรมการสอนของครู สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างความสุขของนักเรียน คือ นักเรียนเกิดความปิติจากการได้เรียนและเกิดแรงบันดาลใจในการเรียนอันเนื่องมาจาก 1) นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการฝึกปฏิบัติ มีประสบการณ์ตรงที่สัมพันธ์และนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน 3) นักเรียนได้เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ 3) นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นและมีโอกาสแสดงความสามารถให้ปรากฏ 4) นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล เกิดความภูมิใจ ซินชม และยอมรับในผลงานทั้งของตนเองและผู้อื่น

อดิศร เนาวนนท์ (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์รูปแบบและเส้นทางสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูต้นแบบระดับประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนและวิเคราะห์หารูปแบบการสอนของครูต้นแบบ และศึกษาเส้นทางสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูต้นแบบ ผลการวิจัย สรุปได้ ดังนี้

รูปแบบการสอนที่ครูต้นแบบใช้ทั้งหมดมี 33 รูปแบบ โดยครูต้นแบบใช้รูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วทุกขั้นตอน 31 คน ประยุกต์ใช้รูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้แล้ว 75 คน และพัฒนารูปแบบการสอนขึ้นมาใช้เอง 12 คน และครูต้นแบบที่สอนในแต่ละวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ส่วนใหญ่ใช้รูปแบบการสอน ดังนี้ วิชาภาษาไทยส่วนใหญ่ใช้รูปแบบการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา (มปภ.) วิชาคณิตศาสตร์ใช้รูปแบบการสอนของ สสวท. วิชาภาษาอังกฤษใช้รูปแบบการสอนคู่มือครูตามขั้นตอน 2W3P กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตใช้รูปแบบการสอนแบบแก้ปัญหา กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพใช้รูปแบบการสอนโดยใช้บัตรงานเป็นสื่อแบบเน้นกระบวนการกลุ่ม และครูต้นแบบที่สอนแบบบูรณาการเนื้อหาใช้รูปแบบการสอนแบบบูรณาการ โดยมีขั้นตอนหลักของการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละรูปแบบ และครูต้นแบบจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อสรุปหรือสร้างความรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลการศึกษา พบว่า ครูต้นแบบมีคุณลักษณะส่วนตัวคือ มีความขยัน ความมั่นใจในตนเอง ความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู มีความเสียสละ มีอุดมการณ์ความเป็นครู มีสำนึกในการพัฒนาท้องถิ่น มีแรงจูงใจต้องการความก้าวหน้าทางหน้าที่ราชการ การยอมรับจากสังคม พัฒนาตนเองโดยเข้ารับการอบรม ศึกษาต่อ และศึกษาดำรงหรือเอกสารทางวิชาการด้วยตนเอง ศึกษาดูงาน ปรีกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วพัฒนารูปแบบการสอนตามแนวความคิดหรือความเชื่อที่ได้จากการศึกษา อบรมและประสบการณ์หรือความสามารถพิเศษของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียนและบุคคลในครอบครัว

บุศรินทร์ คำหู่ (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาบทบาทของครูศิลปศึกษาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นครูศิลปศึกษา 113 คน หัวหน้าหมวดศิลปศึกษา 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสอบถามแบบเลือกตอบ แบบประเมินค่า แบบปลายเปิดและการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความถี่และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

ครูศิลปศึกษามีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ศิลปกรรมไทยในระดับมาก ได้แก่ ด้านการวัดประเมินผล เน้นการประเมินผลจากผลงานนักเรียน และด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานอย่างอิสระ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนสามารถสร้างสรรค์งานศิลปกรรมไทยได้ ด้านการกำหนดเนื้อหา เน้นเนื้อหาเรื่องจิตรกรรมไทย ด้านการใช้สื่อการสอน เน้นใช้สื่อรูปภาพศิลปกรรมไทย ด้านการดำเนินกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนฝึกปฏิบัติงาน การปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ เน้นอบรมปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นคุณค่าของศิลปกรรมไทยควบคู่กับการสอน

ด้านความคิดเห็นพบว่า ครูศิลปศึกษามีบทบาทและมีส่วนในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยเป็นอย่างมาก โดยเน้นการสอนที่ปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของศิลปะไทย ศิลปกรรมไทยถือเป็นเอกลักษณ์ของชาติ การอนุรักษ์จะทำให้เกิดความชื่นชมและความภาคภูมิใจ ครูควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นไทย กิจกรรมที่ครูเคยจัด คือ นำนักเรียนไปทัศนศึกษาตามแหล่งศิลปกรรมไทยต่าง ๆ การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นเด็กเป็นสำคัญ ครูศิลปศึกษาเห็นว่า มีความเหมาะสม โดยการเรียนศิลปะไทยจะทำให้เด็กมีสมาธิและจิตใจละเอียดอ่อน เด็กจะได้รับ

ประสบการณ์ตรงจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์ เกิดจากครูและนักเรียนไม่สนใจศิลปะไทย อีกทั้งความเจริญทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมต่างชาติมีมากเกินไป ครูควรค่อย ๆ โน้มน้าวและให้เด็กได้เรียนอย่างเสรี และคอยสอดแทรกเนื้อหาศิลปะไทยในการสอนเสมอ นโยบายการศึกษาด้านศิลปะและวัฒนธรรมควรชัดเจน และทุกคนควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

วอซเนียก (Wozniak, Mariel , 1990) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ Predictors of Outstanding Teachers of the Arts (Arts Teachers) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาลักษณะที่พึงประสงค์ของครูศิลปะที่ศึกษาดีเด่นที่มีความสามารถในการสอนศิลปะ ดนตรี ทัศนศิลป์ เต้นรำ และภาพยนตร์ จาก 5 เมือง ในเขตพื้นที่รัฐวิสคอนซิน ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและนักเรียน วิธีการดำเนินการวิจัย โดยการสัมภาษณ์ครู สังเกตการสอน และสัมภาษณ์ผู้บริหารและนักเรียนและนำมาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาความสัมพันธ์ของครู บุคลิกภาพ การฝึกอบรม ความสามารถในการสอน และคุณลักษณะพิเศษของครูดีเด่น โดยการจำแนกลักษณะที่ดีของครูผู้สอน ผลการวิจัย พบว่าครูส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโท มีประสบการณ์ด้านการสอน 10 – 35 ปี มีความรู้ด้านสุนทรียศาสตร์ การวิเคราะห์ความรู้เนื้อหาตามหลักการของศิลปะ ความสามารถในการสอนด้านปฏิบัติงานศิลปะ นอกจากนี้ นักเรียนที่ประสบความสำเร็จทางการเรียนศิลปะและศิลป์ กว่า 75 % ของศิลป์มีความสามารถในการสอนได้เพียง 12 % ที่ยอมรับว่ามีความสามารถในการสอนเชิงวิชาการ

เดรกเซน (Dirksen, Debra Jean, 1997) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “เทคนิคการให้ข้อมูลป้อนกลับ โดยครูต้นแบบเพื่อจูงใจให้นักเรียนที่อยู่ในภาวะเสี่ยงการออกจากโรงเรียนกลางคัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงทักษะการเรียนรู้ โดยการควบคุมตนเอง” การวิจัยนี้เป็นการสำรวจเทคนิคการให้ข้อมูลป้อนกลับโดยครูต้นแบบ ในเด็กที่มีการเสี่ยงการออกจากโรงเรียนกลางคัน เป็นกรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้มาจากครูต้นแบบที่มีการสุ่มแบบเจาะจงที่สอนรายวิชาพีชคณิตในโรงเรียนมัธยมปลาย ส่วนนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสุ่ม 30 % ถูกระบุว่าเป็นเด็กที่มีโอกาสออกจากโรงเรียนกลางคัน โดยใช้เทคนิคคือ ต้องการแสดงให้เห็นทักษะการเรียนในลักษณะควบคุมตนเองในการทบทวนวรรณกรรม มีตัวแปรหลายตัวในการควบคุมแรงจูงใจ ได้แก่ (1) ความเป็นตัวของตัวเอง (2) ให้ ข้อมูลป้อนกลับ (3) ภาระงานที่เกี่ยวข้อง (4) เน้นความมานะพยายาม (5) การตีค่า

ของกลยุทธ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิผล (6) ให้กำหนดจุดประสงค์ด้วยตัวเอง ปัจจัยทั้งหมดระบุเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์

ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการควบคุม มี 3 วิธี คือ การสังเกตพฤติกรรม 9 สัปดาห์ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม 3 ครั้ง ครูและนักเรียนต้องกรอกแบบสอบถาม แบบ ศึกษาประชากร บันทึกข้อมูลด้วยเครื่องอัดเสียง บันทึกแบบไต่ร่องสะท้อนความคิด

ครูต้นแบบได้ส่งเสริมพัฒนาการใช้ยุทธศาสตร์ในการเรียนรู้แบบควบคุมตนเอง โดยใช้เทคนิคที่หลากหลาย นอกจากนั้นยังได้ส่งเสริมให้นักเรียนควบคุมจุดมุ่งหมายของตัวเอง สนับสนุนให้นักเรียนมีความเป็นตัวของตัวเอง ส่งเสริมการพึ่งตนเอง กระตุ้นให้นักเรียนหาเหตุผลว่าต้องพยายามโดยนักเรียนจะได้กลยุทธ์ในการควบคุมตนเอง 5 กลยุทธ์คือ การจัดการ การมีส่วนร่วม การตั้งคำถาม ฝึกนิสัยในการทำงานและความพยายาม

โพลี (Wolfe Polly, 1997) ได้ทำการวิจัยเพื่อสำรวจประสบการณ์ของครูและนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษทางศิลปะ ในการที่จะเพิ่มคำจำกัดความของคำว่าครูที่มีประสิทธิภาพ การระบุความสามารถพิเศษทางศิลปะ โดยใช้กระบวนการที่เป็นทางการและพหุวิธี ขั้นตอนอันประกอบด้วย จินตนาการที่มากมาย การสะท้อนงานศิลปะ การวิพากษ์และนิทรรศการ ทำให้ครูผู้มีประสิทธิภาพ แปลความหมายทั้งโลกของนักเรียนและโลกศิลปะของผู้ใหญ่ ลักษณะและปัญหาของสิ่งที่เกี่ยวข้องที่เป็นไปได้ของการศึกษาในครั้งนี้ รวมไปถึงการสำรวจแนวโน้มของหลักสูตรและการแปลความในฐานะที่เป็นองค์ประกอบทางประสิทธิภาพของครูศิลปะกับนักเรียนที่มีความสามารถทางศิลปะ

โครว์ (Crowe, John V., 1998) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " ศิลปะในการสอน : วิธีกระตุ้นด้วยการเห็นในเนื้อหากระบวนการสอนศิลปะศึกษาให้เป็นวิชาสำหรับศิลปะ" ผลการวิจัย เป็นการบรรยายโครงการในบริบทของทัศนศิลป์และศิลปะ ในบทแรกจะบรรยายในเรื่องเทคนิคของการทำงานศิลปะ และเนื้อหาของการสอนศิลปะ ผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะการสอนในเนื้อหาที่มองเห็นชัดเจน ซึ่งต้องควบคู่กับศิลปิน ตัวครูและศิลปะปฏิบัติ บทที่ 2 ได้นำเสนอหลักเกณฑ์การสอนศิลปะศึกษา ท้ายที่สุดผู้วิจัยได้แบ่งปันแนวคิดของศิลปินและครู เอกสารสรุปได้ว่า คำโครงของผู้วิจัยในแบบของการวางแผนในอนาคตของการสอนศิลปะศึกษา